

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

1997. május

VIII. évfolyam 5. (79.) szám

Ára: 50 Ft

A bajai Éremgyűjtő Egyesület története

Az ércek gyűjtése már az ókorban kezdődött, amikor kedvelt istenek, uralkodók képmásával díszített pénzdarabokat emlékként őriztek meg nemzedékről nemzedékre. Magyarország több uralkodójának és főnemesének vált szenvedélyévé a nemesfémekből vagy bronzból készült kispasztikai remek gyűjtése. Ezek a gyűjtemények képezték alapját a

később megalakuló magyar múzeumok éremtári anyagának. Az azóta adományokból és vásárlások útján gyarapított múzeumi gyűjtemények nemzeti kincsékként az egész világ pénzküldését, éremművészetét reprezentálják. (pl. a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára)

A magánygyűjtők és az ércekkel tudományosan foglalkozók összefogásá-

val 1901-ben megalakult a Magyar Tudományos Akadémia Numizmatikai Társulata.

Az érem- és plakettművészet fejlődését elősegíteni kíváló művészek, muzeológusok, országos hírnűgyűjtők 1905-ben megalakították az Éremkedvelők Egyesületét (ÉKE). Az alapító tagok között volt választmányi tagként a bajai Telcs Ede is. Ez az egyesület - 1936-os

folyt. a köv. oldalon

néváltoztatással (Magyar Éremművészeti Egyesület, MEE) - 1944-ig működött.

Több mint 25 év után újra szükség volt a tudományos feldolgozás és történelmi emlékeink szélesebb körű összefoglalására, egy magániszemlékből álló egyesülésre, mely 1969-ben Magyar Éremgyűjtők Egyesülete (MÉE) néven meg is alakult. Célkitűzése volt az érem, plakett, kítüntetés, jelvény gyűjtőinek szervezett formában való egyesítése.

Baja 1970-ben az első között jelezte a környéken e témával foglalkozó gyűjtők "éremgyűjtő kör"-be való csoportosulását az országos egyesületnek. Vezetőjük a szervező Szoboda Ferenc lett. Pár lelkes, mintegy 10 fő havonta találkoztak a Művelődési Házban, hogy "csereberéjék" anyagukat.

Az érdeklődők száma egyre csökkent, majd egy pangási időszak után 1977-ben újjáalakult a helyi kör Harcos István vezetésével. Megalakult a MEE Baranya megyei Szervezetének Bajai Csoportja 26 fővel. (Az egyesület központi elképzelése szerint a helyi csoportokat: megyei szervezeti egységekbe kívánta tömöríteni. (Mivel Bács megyében élenkebb szervezeti lehetőség nem volt, így Baja Pécshez tartozóan mint helyi szervezet alakult meg, mely titkárnak az újjászervező Harcos Istvánt választotta.

A bajai csoport első nyilvános bemutatkozására 1978-ban került sor egy reprezentatív kiállítás keretében, melyet a József Attila Művelődési Házban rendeztek meg. Magán-gyűjtemények kincsei közül kiállításra kerültek pénzérmék az ókortól napjainkig (aranytól a vaspenzérekig). A kiállított plakett-anyaggal pedig Dél-Magyarországi legelőkelőbb kiállításra címet nyerték el, mivel olyan plakettek kerültek kiállításra, melyek világritkaságok voltak. A látogatók megismerkedhettek a kontinensnek szinte minden országnak forgalmi pénzeivel is. A kiállítás olyan szenzációt jelentett, hogy máig vezet a látogatottsági rekordot. Ehhez hasonló kiállítás megismétlődött szinte 3 évenként. (Turr I. Múzeum, Ifjúsági Ház, KISZ-Tábor).

1991. november 1-jén a Bajára látogató dr. Habsburg Ottót és családját tisztelték meg egy, a család érmeit és kítüntetéseit bemutató, mindössze egy

órán át tartó zártkörű rendezvényel. A bajai csoport szervezeti élete megváltozik, mikor 1984. január 28-án a Kecskeméti megalakuló Bács-Kiakov megyei szervezethez csatlakoznak. A tisztségviselők közé választják a bajaiakat: Becherer Károly elnökhelyettes (aki azóta is a bajai csoport titkára), Harcos István az etikai és fegyelmi bizottság elnöke lett.

Önálló helyi csoportként több országos rendezvényt szerveztek, melynek címszója 1988-ban az Országos Vándor-gyűlés megrendezése (kb. 600 fő részvételével). Az országos találkozó kiállításán látható volt - Baján először - a Magyar Népköztársaság által adományozott összes kítüntetés is. Köztük a gyémántokkal ékesített zászlórend is, melyet csak államfők kaphattak (és láthattak) annak idején. Megemlékeztek éremkiadással is a város jelentős történelmi eseményeiről. A 10 főből álló Éremező Bizottság jóváhagyásával 9 db méltó kivitelű érem kiadásra került sor. (Baja város kiváltságlevelé, 1986.; Török auli felszabadulás (két változatban), 1987.; Telcs Ede érem, 1988.; Jelyk András érem, 1989.; Mészáros Lázár újratemetése, 1991.; IV. Károly és Zita királyné Bajáról való távozása, 1991.; Horthy Miklós bajai látogatása emlékére, 1991.; Ferenc József bajai látogatása emlékére, 1992.)

Közbenjárásukkal készült el a város 300. évfordulójára vert emlékérem. A megvalósítás technikai lebonyolításában Hernádi Tibor jeleskedett. A bajai éremgyűjtők az elmúlt években több értekezést, publikációt közöltek országos lapokban, szakfolyóiratokban, és rendszeresen részt vettek országos rendezvényeken. (Vándor-gyűlés, Numizmatikai Nyári Egyetem, Országos éremcsere közvetítések). Kapcsolatot tartanak gyűjtésük során múzeumokkal, a Nemzeti Múzeummal és a helyi Turr István Múzeummal, ajándékoszt vagy vétel útján, és a helyi gyűjtők segítségével egészítik ki azok gyűjteményeit.

A húsz éve folyamatosan, szervezett keretek között működő éremgyűjtő körből 3 fő tudományos tevékenysége elismeréseként tagja a MTA Numizmatikai Társulatának, melynek alelnöke a bajai múzeum nyugalmazott igazgatója dr. Köhgyei Mihály. Ebből is látszik, hogy a bajai gyűjtők

nem öncélú tevékenységet végeznek - ezzel az olcsónak nem mondható hobbiikkal -, hanem adott esetben szolgálják a közművelődés és tanítás ügyét, melyért többen megkapták a numizmatikusok legmagasabb elismerését a "Széchenyi Ferenc jutalomérmét". Németh Emil - a csoport jelenlegi elnöke, 1989. III. fokozat; Becherer Károly - a csoport titkára, 1989. II. és III. fokozat; Hernádi Tibor - gazdasági felelős, 1986-1991-ig az országos választmány tagja, 1990. III. fokozat; Gyürki István - rendezvényfelelős, 1995. III. fokozat.

Ez az 56 főből álló aktív bajai és környékbeli gyűjtőtábor hetenként tart összejövetelt (vasárnaponként 9-11 óráig) a helyet adó József Attila Művelődési Házban. Hamarosan ötödik alkalommal kerül sor - 1997. május 25-én - a Dél-Duna-táji Éremgyűjtők Találkozójára, melyen fogadják az ország minden pontjáról érkező gyűjtőket.

Harcos István

* Az idén, 1997-ben ünnepli folyamatos működésének 20. évfordulóját a Magyar Éremgyűjtők Egyesületének bajai csoportja. (szerk.)

A BAJAI VÁROSI KÓRHÁZ TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

(2. rész)

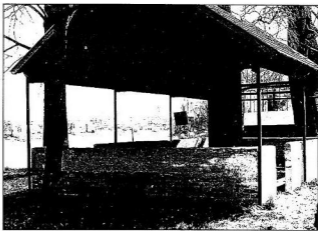
Hogy a kórház üzemeltetése körül a kezdeti időszakban bajok voltak, az kitűnik a kórházi tőke kúrátorainak 1796-ban kelt beadványából is, melyben kifejtik, hogy a rendelkezésükre álló szűkös pénzügyi keretből nem tudják a kifizető célokat megvalósítani: a betegeket mind felvenni és "a koldusokat házról-házra járva begyűjteni". De ugyanerre utal az a határozat is, amit az egyik 1797-i megyei közgyűlés hozott, amelyben utasítják a megyei végrehajtott a kinlevőségek behajtására, hogy az "igazán szegények" minél gyorsabban felvehetők legyenek a kórházba.

folyt. a köv. oldalon

Az eddigiak ismeretében teljességgel érthető a város vezetőségének arra irányuló törekvése, hogy a kórház alapítókéje minél inkább felduzzadjon a már megajánlott adományok behajtása révén, hiszen - amint láttuk - ezen alapítókének kamatai képezték az üzemben tartási költségek nagyobb hányadát. Ugyanez a magyarázata annak is, hogy a század végéről származó, bajai vonatkozású megyei iratok nagy hányada felajánlott, de be nem fizetett adományok behajtásával foglalkozik. Sajnos, ezekből az okiratokból nem lehet összeállítani az adakozók névsorát, még kevésbé az adományok végösszegét, hiszen éppen azoknak nevére bukkantunk rá, akik nem fizették be a felajánlott adományt.

A felsorolt részadatokon kívül a Zomborból származó iratok közötti szerencsére olyanokra is rábukkantunk, melyek rávilágítanak Vermes Lászlóné Hőgyész Krisztinának a kórház alapításában játszott szerepére. A megyei iratokból és a Helytartótanácsnak a megyéhez intézett irataiból megtudtuk, hogy a megyei tiszviselő, egyben nagybérű elhalálozásával özvegygyé vált jómodó asszony 3000 forintot hagyományozott a létesítendő bajai városi kórház céljára, részint építésre, részint fenntartásra. Hogy ez összeg nagyságáról fogalmat alkothassunk, az előzőkben emlékeztetett arra, hogy a kórház később megvalósult építéséhez felhasznált kő ára 557 forintot, a faanyag ára 265 forintot tett ki, az építési fővállalkozóként szerepelt kőműves számlája pedig 530 forintra rúgott (s ebből is levontak nem teljesített munkák címén csaknem 40 forintot).

Az összeg nagyságából arra kell következtetnünk, hogy Hőgyész Krisztina járult hozzá legjelentősebben a kórház építéséhez, mindazonáltal csak egyetlen személy volt az adakozók sorában. Emiatt legendának kell tekintenünk az az állítást, hogy ő volt annak az intézménynek alapítója, melyet halála után 12 évvel kezdtek építeni. Mégsem mellékes az ő szerepe, mert egyrészt az ő hagyatéka volt a legnagyobb összegű, másrészt mert gesztusa kétségtelenül például szolgáit, és arra ösztönözte a város polgárait és a nemeseket, hogy ők is adakozzanak, megteremtve ezáltal a

Baja városa egy halálközépből nézve

kórház építéséhez és üzemben tartásához szükséges tőkét.

1795-re tehát Hőgyész Krisztina és mások adományaiból, büntetés fizetéséből és egyéb eredetű pénzforrásokból felépült a kórház. De hogy mekkora volt a kórház befogadóképessége, milyen gyógykezelés folyt benne, mennyiben volt ez a nosocomium gyógyító intézmény és mennyiben szegényház jellegű, ezekre a kérdésekre semmiféle választ nem találtunk az átnézett iratokban. Ánnyi bizonyos, hogy a kezdeti időszakban betegeknek kívül - szociális okokból - ápolásra nem szorulókat is helyeztek el benne. Ez "kiviláglik a kórházi tőke kurátorainak már idézett 1796-os beadványából, mely a koldusok begyűjtéséről is beszél, de még egyértelműbbé válik egy jóval későbbi, az 1852. évre vonatkozó beszámolóiból. E beszámólok szerint a kórháznak két részlege: "kórosztálya" és "gyámosztálya" volt, s az utóbbira fordított évi kiadás messze meghaladta a "kórosztály" kiadásait. A nyugtákból állapítjuk meg, hogy már a kezdeti időszakban a pénzkezelőkön kívül a kórházban külön bérért, főfoglalkozásban szolgálatot teljesített egy "gazda" egy "gondviselő" és egy "gazdaasszony".

Aból a kevés ismeretből, mely e vonatkozásban rendelkezésünkre áll, arra kell tehát következtetnünk, hogy kórházunk ősi maga szerény intézmény lehetett, mely az akkoriban

létező magyarországi kisebb egészségügyi intézmények többségéhez hasonlóan kórházi és szociális otthoni szerepkört egyaránt betöltött.

A kórház XIX. századi folyamatos létezéséről és működéséről számos adat áll rendelkezésünkre. Ilyen forrás az 1816-ban megjelent Fejér-Huber-féle lexikon, az 1866-ban napvilágot látott Egyetemes Magyar Encyclopaedia, továbbá Fridrik: "Bácsbodrog Vármege Földrajzi, Történelmi és Statisztikai Néprajzi leírása" című, 1878-ban kiadott munka. Ezek mindnyájan említést tesznek a bajai kórházról, s ismertetik a kórház alapítókéjét is, de nem térnek ki befogadóképességére.

A város történelméből tudjuk, hogy Baján 1840. május 1-jén olyan tűzvész dühöngött, mely elpusztított 1282 lakóházat és középületet, továbbá 812 mellékhelyet, s 70 ember halálát okozta. A tűzvész martalékul esett a kórház is, sőt tűzhalált halt benne három asszony.

Sem az említett forrásokban, sem mást nem leltünk adatot arra vonatkozóan, hogy a leégett kórház helyett mikor és hogyan építettek újat. Ezt kiderítően, 1972 folyamán újabb levéltári kutatásokba fogtam. Ekkorra már a Baján keletkezett levéltári anyag a Kecskeméti Megyei Levéltárba került át, s itt néztem át azokat a kéziratos köteteket, melyek a "Szabados Baja Városának Községi Jegyző-

könyve" feliratot viseltek és amelyek a "tanács- s községüléseken" készültek. Az útnevezést anyag az 1841. január 21-től 1848. június 19-ig tartott ülések jegyzőkönyveit öleli fel. Megtudtuk a jegyzőkönyvekből, hogy a természeti csapást követő újjépítés érdekében a város vezetősége sok hathatós intézkedést tett. Ezek közül az adott körülmények között minden bizonnyal a leghatékonyabb volt, hogy a város saját kezelésű tégláregőtker létesített, melyek a középületek szükségletein felül önköltségi áron elégtették ki a magánépítetők építőanyag-szükségletét is. Nos, ezekből a téglákból utaltak ki már az 1841. december 4-i ülésen 50 000 darabot, később 20 400 darabot a kórháznak, építési költségekre pedig 2701 forint 22 krajcárt fordítottak. Az építkezés befejezéséről a megbízott "tanácsos urak" az 1844. június 15-én tartott ülésen számoltak be. De hogy a kórház valamilyen formában (talán magánházban) ezt megelőzően is működött, az kitűnik egy 1842. február 28-án eszkből bejegyzésből, mely szerint "Nagy Pál épületfa-kereskedő a városi iposztály számára kaposoknak kiszolgált 25 szál rakovai deszkák árát: váltó 30 forintokat kéri kifizetni".

Az újjépítés és üzemeltetés költségeihez különböző személyek és testületek járultak hozzá. A pénz előteremtési módjainak jellemző példájáról ad számot az 1845. június 21-i bejegyzés, amely szerint Markovits Antal tb. kanoonok június 11-én 30 kr. belépti díjjal "sorshúzással egybekapcsolt téncevigalmat" rendezett, aminek minden költségét viselte, s a befolyt 1437 váltó forint 15 kr-t befizette a kórház javára. E bejegyzésből az is kitűnik, hogy a természeti és sorcsapások elvonulása után az emberek a múltban is szívesen vigadoztak, talán a kiállott lelki megérzések hatására reakcióként.

Az 1840-es tüzvész után újjépített kórháznak betegforgalmáról és a beteganyag szociális összetételéről Roseman Pál dr. városi főorvos ("városunk rendez orvosa") 1860-as beszámolójában találunk számszerű adatokat 1852-től kezdődően. E beszámoló szerint 1852-ben 164 beteg fordult meg kórházunkban. A "kórosztály" 1852-beli kiadása 876 forint 13,5 krajcárt, a "gyermosztály" 1207 forint 81 krajcárt tett ki. Mivel az év folyamán a megfordult 164 beteg közül mindössze 64 fizette meg

az ápolási díjat, ebből és az akkor 23 000 forintot kitevő alaptőke kamataiból nem lehetett fedezni a kiadásokat. E jelentés nyomán határozta el a közgyűlés, hogy a város pénztárából kifizetett számlák minden forintjából egy krajcárt levonnak a városi kórház javára. Később aztán elértek azt, hogy a Helytartótanács kötelezte a közseggeket, hogy a saját lakosságukból származó betegek felmerülő ápolási díját a kórháznak fizessék meg. Roseman dr. jelentése szerint a tárgyalt időszakban 10 év alatt ápol. 1617 főt kitevő beteganyag szociális összetétele a következő volt: 897 iparos, 57 "tisztész" és kereskedő, 663 cseléd, katona és koldus. Jöhetett ez időben Baján 7 orvos és 5 sebész működött, a kórháznak külön orvosa nem volt, hanem a városi orvos látta el a kórházi orvosi teendőket a hetvenes évektől kezdődően másodmagával. Az 1879. szeptember 28-án tartott közgyűlésen egy felszólaló sürgette a külön kórházi orvosi állás megszervezését, de e tárgyban akkor elhalasztották a döntést. (A név szerint is ismert első orvos, aki főfogalkozásban látta el a kórházi orvosi teendőket: Ladányi (Löwy) Mór dr. volt, aki e tisztséget 1887-től töltötte be.) Ugyanezen az 1879-i közgyűlésen nemcsak az orvosi ellátottság hiánya miatt, hanem a gyógyszerelés, ápolás és bánásmód tekintetében tapasztalt visszasságok miatt is sok panasz hangzott el, ezért a polgármester és a városi főorvos javaslata alapján reformok bevezetését határozták el. Ezek közül a legjelentősebb volt, hogy az ún. gyámosztálybelleket a kórházból kitelepítik és magánházakban helyezik el. Nem tudtuk megállapítani, hogy ezt a határozatot végrehajtották-e, az azonban bizonyos, hogy a kórház szomszédságában levő telken csak 1886-ban építettek fel a szegényházat, mely ma is létezik, s szociális otthonként tölti be hivatását. Mindéből kitűnik, hogy kórházunk részbeni szegényházjellege esetleg már 1879-ben, de biztosan 1886-ban megszűnt, s azóta kórházunk kizárólag gyógyító intézményként funkcionál.

A SZÁZADFORDULÓTÓL AZ ELŐS VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

Az 1840-es tüzvész után újjépített kórház a XX. század elején már nem felelt meg a kor követelményeinek, ezért új kórház építését határozta el a

város vezetősége. Megszervezték a "Baja Város Kórházépítő Bizottságát", mely az építkezés tartama alatt szorgalmasan, olykor hetenként 49 pályázati lappal is ülésezett. Az ülésekről készített jegyzőkönyvek tartalmaznak kötetből a Pécsi Állami Levéltárban 1963-ban a következők érdekesebb adatait jegyeztem ki:

Az első ülés a bizottság 1901. december 10-én tartotta Hegedűs Aladár dr. polgármester elnöksége alatt. A bizottságnak 8 tagja volt, köztük két orvos: Bernhart János dr. tisztifőorvos és a már említett Ladányi Mór dr. "kórházorvos". A tiszt mérnök az első ülésen előadta, hogy a kiírt pályázatra határidőn belül beérkezett 49 pályázati ajánlat. A polgármester bejelentette, hogy a Koch és Paulsz budapesti cég 67 000 K, a művezető pedig 400 K összeggel meg akarta vesztegetni a megbízás elnyerése érdekében. E bejelentés alapján a bizottság elhatározta, hogy az említett cég ajánlatát figyelmen kívül hagyja és Schleicher Antal bajai mérnök ajánlatát fogadja el. E döntést azonban a helyigminiszter nem hagyta jóvá, ezért aztán a bizottság 1902. április 5-én tartott ülésén Vill Rezső és Szilárd Lajos budapesti vállalkozóknak, míg a kiegészítő munkálatoakra vonatkozóan Gellért Emil ugyancsak budapesti cégnek adott megbízást, összesen 319 346 K 26 fill. értékben. A szerződés szerint az épületeket az összes berendezési és felszerelési munkálatoikkal "mindenben és teljesen készen" 1903. szeptember 1-jén kell átadni.

Az építési költség előteremtése úgy történt, hogy a város - a helyigminiszter engedélyével - a Magyar Jelzálog Hitelbanktól kórházépítési célra 500 000 K kölcsönt vett fel. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a kölcsönt az e célból megemelt ápolási díjakból törlesztették, s az első világháború idejére teljesen vissza is fizették. Ezek szerint a kórházat a város építette ugyan, de ez a város községének nem került pénzbe, mert a kórház saját bevételei nemcsak a működési kiadásokat fedezték, hanem az építésre felvett kölcsön visszafizetésére is elegendők voltak.

A szerződés megkötése után az építkezés hamarosan megindult, és a most divó gyakorlatlalt ellentétben meglepően gyors ütemben haladt előre. Amint láttuk, a szerződést 1902.

folyt. a köv. oldalon

április 5-én kötötték meg. A bokrétaünnepélyt pedig már ugyanezen év október 8-án megtartották. Érdekes ez az építők számára örömteljes szokásnak hódoltak, mikor a bokrétaünnepélyen 552 K jutalmat osztottak ki az építők között, a következő megosztásban: a kőművesek és a napaszmások 1-1 napi bért (előbbieket 2,60 K-t, utóbbiakat 1,20 K-t) kaptak, míg a 3 pallér mindegyike egy-egy 20 K-s arany, a főpallér 2 db 20 K-s arany, a művezető-helyettes pedig 10 db 20 K-s arany jutalomban részesült. A gyors bokrétaünnepély után az épületeket igen csekély késedelemmel áadták át, amennyiben a szerződésben kikötött 1903. évi szeptember 1. helyett a szeptember 21-i ülésen jelentette be a Weil és Szilárd cég, hogy a munkát befejezte, és kérte az átvételt. Az építkezés folyamán a tervek módosítása miatt azonban 167 000 K többletköltség merült fel, úgyhogy a kórház építése mintegy 486 000 K-ba került. A túllépést a belügyminiszter jóváhagyólag tudomásul vette, s a többletkiadáshoz vezető módosításokat mai szemmel is csak helyeselni tudjuk. Ezek közül csak a következőket említjük: a kórházba eredetileg tőzveszélyes árnycsövezeteket terveztek, de menet közben (a kórházépítő bizottság számos más kórházból beszerzett információja alapján) vízbőlítéses W.C.-k építését és biológiai derítő létesítését rendelték el. Részben ezzel összefüggésben két mélyfúrású kutat is létesítettek; elrendelik, hogy az eredeti tervvel szemben a lépcsőfokokat homokból helyett sűrűbb kőből készítsék. A felsoroltakon kívül egyéb hasznos módosításokat is eszközöltek a terven, úgyhogy ma is ésszerűnek tarthatjuk a módosításokat és indokoltnak a hiteltúllépést.

Záróakordjia volt az új kórház építésének a Pokornyi utcára néző, 1840 után épített kórházi épület eliminálása, amit úgy hajtottak végre, hogy az épületet árverésen eladták, s az árverési bevét (Ternák Márkot) felszolgáltatták az épület haladéktalan lebontására, s a bontási anyag elszállítására. Gondoltak a pavilonokat övező terület parkosítására is, amit Hagedűs József, a helyi kertműnökképző iskola vezetője végzett el 10 kertműnökkisgyakornokokkal és 10 tanulóval. A városi közgyűlés elrendeli, hogy a főépület homlokzatára a "Városi Közkórház" felirat kerüljön,

de "mellőzni rendeli" az épületeken emléktáblák felállítását.

1903 szeptemberében tehát állt az új kórház, frontál a Rókus utca felé tekintve. A következő épületek létesültek: 1. A Rókus utcával párhuzamosan, ahhoz közel, a kerítésen vágott főbejáratul szemközt egyemeletes nagy pavilon, melyben a belgyógyászati és a sebészeti osztály nyert elhelyezést, eredetileg összesen 80 ágygal; 2. az előbbi mögött, azzal párhuzamosan az ugyancsak emeletes ún. gazdasági épület, melynek földszintjén helyezték el a konyhát és a mosókonyhát, emeletén pedig az irtalmas nővérek szállását a kápolnával; 3. az előbbi épület mögött, azzal ugyancsak párhuzamosan ugyancsak egyemeletes nagy pavilon, mely emeletes oszlopra létesült, eredetileg százhusz ágyat helyeztek el benne, jelenleg is (bővítés nélkül, kétszer akkora ágyzámmal) az emeletes oszlopra otthon; 4. a gazdasági épület síkjában, illetve kevéssel e mögött, de a Pokornyi utca felé, a kerítés szomszédságában egy kisebb földszintes pavilon, melynek négy betegszobájában húsz ágyt elhelyezhet. E pavilont fertőző betegnek elhelyezésére szánták, de kezdetben a forgalmi kimutatásokban az itt levő ágyakat nem tüntették fel; 5. az előbbi mögött mintegy 100 m-nyire, az akkori telek végében, ugyancsak a Pokornyi utcai fronton a földszintes hullaház.

Az építkezés során tehát öt épületet emeltek, ebből kettő nagy pavilon a rendszeres, egy kisebb pavilon az idősek betegelhelyezés céljait szolgálta. A tagozódás a következő volt: belgyógyászati és sebészet összesen nyolcvan ágyval, elmeorvosok összesen százhusz ágygal. Kórházunk tehát 1903-ban kétszáz ágyként kezdte meg működését. A személyzet három főorvosból állt (a belgyógyászaton dr. Ladányi Mór, aki az igazgatói teendőket is ellátta, a sebészetben dr. Raisz Sándor és az emeletes oszlopra dr. Kőhegyi Károly); két orvosból: egy az emeletes oszlopra, egy pedig a kórházi osztálynak nevezett belgyógyászatot a sebészetben. A gazdasági hivatali teendőket mindössze két tisztvelő látta el. A további egészségügyi személyzet összetevődött egyrészt tizenkét irtalmas nővérből, akik közül főnökök egy, betegápolók nővér nyolc, mosoda vezető egy, a konyhán dolgozott kettő; másrészt a nyolc szerzetes betegápoló-

nón kívül ténykedő tizennégy világi ápolóból és ápolónőből, akik az emeletes oszlopra teljesítettek szolgálatot. Tehát az induláskor a kétszáz ágyra jutott huszoneköt "középkedés", ebből tizenegy a százhusz ágyas emeletes oszlopra, nyolc pedig a nyolcvan ágyas "kórházi oszlopra". Az új kórház jelentősége abban áll, hogy a régi, primitív, kis befogadóképességű, tágas épületekben elhelyezett, két alapszakkmával és nagy emeletes oszlopra rendelkező fekvőbeteg-intézet, melynek már öt orvosa van, akiknek megvan a lehetőségük a kor színvonalán álló gyógyító munka végzésére. A műszerekről is megfelelően gondoskodtak, amit abból is láthatunk, hogy már az 1903. október 10-én tartott kórházi bizottsági ülésen utasítják dr. Raisz Sándor sebészfőorvost, hogy utazzék Budapestre és vásároljon 2500 K-ért "műtűszereket". A szakmai fejlődéssel való lépéstársnak is megvetették az alapját folyóiratok és könyvek beszerzésével. Már az 1904-es esztendővel kezdve folyamatosan évi 100-150 K-t állítanak be e célra a költségvetésbe.

A kórház alkotói kétszáz beteg kényelmese elhelyezésére alkalmas intézményt akartak létesíteni, de számításukat keresztülvázta a betegek kórházi ápolás iránti igénye. Már 1903 decemberében 150 beteg fekszik az emeletes oszlopra, de hamarosan szűföldül válik a belgyógyászati és a sebészeti is. Ennek megfelelően kétszázötven és háromszáz között mozog a beteglétszám, az ápolási napok száma pedig egyenletesen, fokozatosan emelkedik az 1904. évi 84 212 napról az 1910. évi 101 040 ápolási napra. Mindez maga után vonja a költségvetés állandó emelkedését. A költségvetést mindig az év közepén készítették el a következő évrre, oly módon, hogy a becsült szülésgételeket beállították kiadásiként, bevételként pedig betervezték annyi ápolási napot (illetve az ápolási napok és az ápolási díj szorzatát), amennyi a kiadásokat fedezi. Mivel az ápolási napokat rendszerint túlteljesítették, bőven nyílt lehetőség évközi hitel-átruházásokra s olyan kiadásokra, melyek a költségvetésben nem szerepeltek. Ehhez tudni kell, hogy az ápolási díjat mindig megfizette valaki: vagy maga a beteg vagy a biztosító intézet vagy pedig (szegény beteg esetén) az állam. Az ápolási díj az első világháborúig 1,84 K

és 2,12 K között váltakozott, míg a különbözős betegek 4 K-t fizettek. A költségvetés végösszege pedig az 1905. évi 157 428 K-ról 1914-re 246 512 K-ra emelkedett.

A betegforgalom a költségvetés növekedése ellenére a kórház szervezetében, tagolódásában lényeges változás nem következett be sem az első világháborút megelőző időszakban, sem alatta. Lényegében megmaradt a három betegosztály, de a sebészetben nőgyógyászati műtéteket is végeztek, szüléseket is vezettek (kórházi bába beállításával), a belgyógyászatban gümőkóros betegek is fektettek, s ezenfelül a belgyógyászati osztály keretében "bukjakóros" részleget is szerveztek.

Általában arra lehet következtetni, hogy a gyógyítás és a diagnosztika haladásával lépezt tartottak. Erre utal, hogy már 1908 őszén röntgenkészüléket szereztek be 5812 K értékben, amit évi 1000 K-val törlesztettek. A készülék a főépületben nyert elhelyezést, s az igazgató személyes felügyelete mellett működött. De egyéb téren is nyomom követték a fejlődést. Így pl. az egyik, 1910-ből származó kórházi bizottsági jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy dr. Pollermann Artúr tb. tisztiorvos, "volontőr kórházi orvos" részére 300 K-t szavaztak meg az az utasítással, hogy Németországba utazva "Ehrlich tanár új eljárását ki tanulmányozza, gyógyszer- szerezzen és tapasztalatait kórházunkban érvényesítse." (A Salvársanál van itt szó.) Az egyre növekvő igényekkel szemben azonban az orvosi ellátottság nem tudott lépést tartani. Mindössze az történt, hogy megszervezték a harmadik alorvosi státuszt, de pályázó hiányában sohasem volt egyszerre betöltve mindhárom állás. Ennek oka az lehetett, hogy az alorvos fizetése évi 1000 K-ban, továbbá I. osztályú élelmezésben és ingyenes szolgálati lakásban volt megszabva, a fiatal orvosok azonban a magángyakorlat keretében jobban megtalálták szakmátukat. Összehasonlítási alapot megemlítem, hogy egy 1909-ből származó feljegyzés szerint a kórházi gépész fizetését évi 1400 K-ról 1600 K-ra emelték fel. Legrosszabbul díjazták az adminisztratív dolgozókat, amit azzal illusztrálhatok, hogy az előbbi fizetésemeléssel egyidejűleg emelték meg a díjnek "napidíját" 1,50 K-ról 2 K-ra.

A fejlődésben döntő szerepet játszott a kórház vezetésében időközben beállott változás, ami aztán a kórház későbbi felvirágoztatásához is vezetett. Az történt ugyanis, hogy a kórház első igazgatója, dr. Ladányi Mór 1907-ben nyugalmába vonult. Ekkor lépett a kórház kötelékébe dr. Róna Dezső, aki eleinte a Ladányi kilépésével megüresedett belgyógyászati osztályt vezette, majd dr. Raisz Sándorral cserélve átvette a sebészet vezetését, egyben betöltötte az igazgatói tisztiséget is. Róna Dezső, osztályain mindenkedor elsőrendű sebészi munkát fejtve ki, igazgatói minőségében pártatlan szervezőképességével és agilitásával minden lehetőséget megragadott a kórház fejlesztésére. E törekvés s a munkatársak helyes kiválasztása oda vezetett a későbbiek során, hogy a baja kórházat sikerült a vidéki kórházak között az első közé fejlesztenie.

De most még csak az első világháborút megelőző időnk tartunk. Ez időszakban is születtek különböző tervek, pl. bukjakóros-, fertőző-, thcs-pavilon építésére (egy-egy pavilon terveinek elkészítéséért ki is fizettek a tervezőnek 1600-1600 K-t), de e tervek közül ebben az időben egy sem valósult meg.

1914-ben kitört az első világháború. Jóllehet akkor a hátszágbeli élet teljesen biztonságos volt, a háború - mint az élet minden vonalán - a kórház működésében is zavarokat okozott, s a fejlesztés lehetőségeit elvágta. A nehezebbé a személyzet egy részének katonai szolgálatra történt behívásával kezdődtek. Pedig a munka növekedett, hiszen már az 1914. november 18-án tartott kórházi bizottsági ülés jegyzőkönyvében azt olvashatjuk, hogy "a városunkban ápolat 500 sebesült katonának legelsőszabbjai (80-100) kórházunk sebészeti és belosztályain ápolatnak". Érdekes, hogy az akkori 218 fillér ápolási díjjal szemben a katonai hatóságok 260 fillért térítettek ápolási naponként. Lassacskán azonban ez sem bizonyult elegendőnek, mert általános drágulás lépett fel. Már az 1915 júniusában készített jegyzőkönyvből kitérnek, hogy a marhahús kilója 119 fillérről, a sertésahús kilója 148 fillérről 400 fillérré emelkedett, úgyhogy a szállítók egymás után mondták fel a szerződést. Emiatt már ekkor szükségessé vált, hogy a betegek étkezését megszorítsák, elrendelve,

hogy az eddigi heti hat alkalom helyett csak háromszor kapjanak hústelt. Az adagok leszállítására és a húsnak olcsóbb étellel való pótlására aztán több ízben sor került a háború tartama alatt. Nagy nehézségek voltak a köztes- és gyógyszerellátás terén is. A drágulás miatt a fizetéseket, béreket többször emelték, de természetesen a nominális emelkedett bér a vásárlóérték csökkenése miatt egyre kevésbé fedezte a létfenntartási költségeket. Tetézték a bajokat az orvosi ellátottság zavarai is. Dr. Raisz Sándor főorvos már korábban kivált a kórház kötelékéből, mire a belgyógyász-főorvos teendőik ellátásával dr. Köhgyei Károly elmeorvos-főorvosot bízták meg, majd mikor ő egészségi állapotára hivatkozva e megbízatás alól felmentést kért, 1916 októberétől dr. Bernhart János ny. tisztifőorvos (később őt követően dr. Dömötör Kálmán helybeli gyakori orvos) nyert tiszteletdíj ellenében megbízást a belgyógyász-főorvos teendőik ellátására. Lényegében ez a helyzet állott fenn egészen 1923-ig.

A háború végén Baja szerb megszállás alá került. A megszállás alatt kórházi bizottsági üléseket nem tartottak (az utolsó ülés 1918. szeptember 24-én volt), tehát jegyzőkönyvet sem vezettek, s ezért erre a minden bizonynyal küzdelmes periódusra vonatkozóan nem áll adat rendelkezésünkre. Az első világháború befejezésével lezárult kórházunk életének az a szakasza, mely az új kórház megnyitásával 1903-ban vette kezdetét. E korszakról megállapíthatjuk, hogy kórházunkban színvonalas, a fejlődésel mindig lépést tartó gyógyítómunka folyt. Tény azonban az is, hogy minden erőfeszítés ellenére sem sikerült az igények és feladatok növekedésével arányban álló fejlesztést újabb épületek emelése, újabb osztályok létesítése révén véghez vinni. Az első világháború végén a kórház ugyanarra a három osztályra tagozódva, nagyjából ugyanazon orvosi létszámmal működött, mint amilyen munkáját 1903-ban megkezdte.

(következő,
júniusi számunkban
folytatjuk)

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

SZARVAS GÁBOR (1832 - 1895)

"Születtem 1832. március 22-én Adán, Bács-megyeben, anyámtól. Apám törvényes, örfélteli kovács volt, anyám kovácsné. Lakunk a nagy kocsmának viányi, melynek bora, a mint emlékszem, híres volt Tiszavíz-tátról. Hat éves koromban anyám unósüllyére, a ki belőlem minden áron püspököt akart csinálni, Bajára költözteték, a hol tudvalevőleg gimnázium volt a Tóth Kálmán követnek megváltásáért. Itt tanulom olvasni, írni, labdázni; itt járám a gimnáziumba s a franciáknakhoz minitátráim..."

Így kezdődött a hetvenes években papírra vetett rövidke életrajza, amikor életének történetéről adatokat kértek tőle a Magyarországi és a Nyelvvilág című lap számára. Világraövezete idejéhez volt egy tréfás tartalmazó kijelentése is:

"abban a pillanatban születtem, mikor Goethe fölküldött: 'Móhr Licht!' ('Több fényt!')

Apja a Tisza menti Adán székfészen élő kovácsmester volt. Édesanyja - leánykori nevén Jánosor Anna - Baján született. Kétféle fiúgyermekük közül korán meghalt őt. Gábor volt a családban az elsőnek született gyermek, a kedvenc, a legokosabb. Az ő nevelésével törődtek a legjobban, a többi gyermekeiket mesterségekre fogták.

Adáról átköltöztek 1838-ban Bajára. Ennek megtörténetében része volt Bajai akkori kedvező gazdasági helyzete miatti vonzó

hatásának - fellendült a kézműipar is -, mílást apja biztató kilitással folytathatta kovácsmesterségét városunkban. De az itt lévő királyi nagygimnázium iránti igény is megnőtt. Nemcsak a helybeliek, hanem a messzire számára is vonalmat keltett ez az iskolatípus. Az iparosok is megengedhették maguknak gyermekeik taníttatását a bajai nyilvános jellegű, hat osztályú királyi gimnáziumban, ahol abban az időben a Szent Ferenc-rend tagjai tanítottak. Végül anyja szülőfövére iránti sóvárgása is segített áttelepülésükben.

Itt érte őket az 1840. évi nagy tűzvész. Ezt a báj- és a nagy pusztítással járó tűzesetet követő nehéz időket - szerencsésen átvészelték. *"M karcsu, nyulánk, inkább alacsony mint magas természetű fűszékű kondor fekete haj, élénk tüzes, bogárszem, tömött, szét szendelőlt, szépen hajlott, kissé hosszú orr és értelmes arckifejezés jellemezték."* Ilyennek ábrázolta őt Vikár Béla írástban, amelyet királyi tanácsossá történt kinevezése emlékére adtak ki barátai és tisztelői 1890-ben.

A kisfiút szülei 1842 októberében beírták a gimnáziumba, ahol a Kauz Gedeon által vezetett első nyelvészeti osztályba került. Már az első osztályban a legjobb tanuló volt, 50 feltevést jutalmat is kapott Mészáros Istvánnak, a város külső tanácsosának 2000 forintnyi alapítvány kamataiból, mivel latinul érte kétségessé előtt elsőként latin párbeszédet tudott folytatni vetélkedő társával. Abban az időben - amikor egy tanár tanított minden tárgyat - szűkebb területre korlátozódott az iskola képzése, de tagdíntalanul, hogy jól megtanították a latin nyelvet. Emínessen tanuló maradt végig. A hatodikban a poétikai osztály vezetője, Nagy Rókus oktatta, aki a környék elismert irodalmára volt, alkalmi verseket, epigrammákat, eklogákat írt latin nyelven. Amikor a tankerület főigazgató látogatást tett Baján, tiszteletre előadták egyik eklogáját a ferenciek előtti téren. A pásztori költészet alakzatának előadásán Szarvas Gábor is részt vett jellemezéltészetben.

Volt osztálytársa ekként jellemezte: *"Ő tanuló, csendes gyerek volt; ha olyan magam fajta pajkos fű volt volna, többet tudnék feljelle mondani."* Vikár írta: *"Szabad óráiban, lelkét végzetével szívesen olvasgatott jó könyveket... Kiválóan szép, magas, csengő hangja s finom zenei hallása volt. A professorok egyike hatenként egy órában harmónikus énekkel gyakorolta az ifjúságot az egyházi énekekben a jobb hangú tanulókat előléptetően mellett, a kik között Szarvas az első volt. Ekkor fejlődött ki szeretete az ének iránt; később mint professor szívesen énekel az egyi székesegyház kórusán, ..."*

A 1848-as események miatt főigazgatótól intézkedésre a tényleg június 31. helyett már június 10-re befűztek, hogy *"mint a szűkék a honnak mostani idejében meggyugodhasanak mind a tanárok a jövővel tanrendezés előléptetően, amennyiben fel fognak szűkíteni, közreműködőhosszanak"* Magától értetődik, hogy sem a szűkék nem nyugodtak meg, sem a tanárokat nem kérésük fel közreműködésre, hanem a szabadságharc bukása után az ausztriai középiskolák szabályzata alapján alakították át nyolcosztályos főgimnáziummá a bajai iskolát. A szerb mozgalmi tevékenység hatására meginodult a nemzetiség szervezése, Baján is folyt a toborzás. Említett életrajzában Szarvas Gábor erről ezt írta: *"A hat osztály Baján élvegvén, 1848-ban be akartam állítani nemzetiségem, de a kapitány összehívott s kikergetett. Én aztán hozzáiból benediktus lettem, de még azért is, mert hallottam, hogy ott a kandi is cukorból van s ebből végleg azt is megerzik. Ez nagyon tettség nekem."*

A fiatal kora miatt nemzetiségűl visszautasított, a szegények sorsában osztozó 16 éves fiatalembernek pályát kellett választani. Szülei pagnak szánták - s mivel a gimnázium könyvtárában is örömét lelte Czuczor Gergely költeményekben, aki bencés szerzetes volt -, gyors elhatározással újonc szerzetes lett. Igazgatójának ajánlatára 1848-ban felvételt a pannonnai Szent Benedek-rendbe, s a győri bencés gimnáziumban tanult tovább. Négy év múltán megelégette a noviciusságot. Erről ezt írta: *"... egész odútem alatt, négy évig, hiába lettem a cukorkanalakra. Végre is megintam a hozzaz várakozást, s ott hagytam őket feköpni, a mint az érettség vizsgálatot 1852-ben leraktam."*

Hazaött Bajára övéhez, majd Sey Lajos pécsi ügyvédnél volt nevelő 1852 október hónapjától 1853 júniusáig. Baliskeres pályaválasztása után orvos szeretett volna lenni, de barátainak kérésére joggal kezdett tanulni. Itt sem tudott, nem is akart igazán maradni, csak őt felélvé. Erről humorosan így ír: *"Őt szemérettel szerencsésen le is kövérdőztetem, s épen otthon csodálattam magamat - vakióli lévén - a jogdoktorra jogot lényoktól, mikor egy istentelen kárdárványra önkre tette legzsebb káldáimait s legelőbb egy kitémeletes háttól faszott meg. Neki köszönhetem, hogy nem lettem ügyvéd meg egyéb valami."*

Betegsége idején hosszabb időt töltött Baján szüleinél. Lásdudozásakor megismerkedett a gimnázium neves tanáraival, Stoczek Györggyel, Kolnár Józseffel és Kismarix Jánosnal, akikkel közösek voltak hazafias érzések és mindannyian szerették

a magyar dal, a többszólamú éneklést, ezáltal jó barátok lettek. A gimnázium 1856/1857. évi értesvényében olvasható: "Mag kell itt emlékeznünk Szarvas 4 évi jogász úrról is, ki lírában léteinek néhány havában, még mielőtt intézetünkben világi dalokra kerülhetett a szó, bájosan csengő, kedves hangját és a szabályos művelésében kitűnő jártasságát 12 nagyobb tanulóknak tanítására, tudatunk nélkül, önként felajánlotta - s csak akkor lapott meg minket az eredményvel, midőn már vagy 20 jócsk, remek darabot méltólti szabályosságú énekeltetni velük. Vegye forró köszönetünket." Az iskolai kamarakórus vezetésében, már az előző tanévben is közreműködött: Sioczek tanárral együtt. Amde a következő tanévben a műneke óraadó tanáraként - mint ahogyan azt dr. Gondán Felicián egykori ciszterci tanár Szarvas születésének századik évfordulójára írt dolgozatából tudhatjuk, s ahogyan az iskola emlékeit megőrző táblán is jelzik az évszámot - a "negyedik iskolá"-t és a délutáni énekpórákat egyedül vezette. Ez olvasható az iskolai értesvényben: "Műneke Szarvas Gábor jogász szakértő vezette mellett hetenként háromszor gyönyörűen állott, mely leginkább a templomi énekek bájos, szíves-lelkes ragadó zengésében ünnökölt."

Tanári pályáját megelőzően már önzetlenül vezetett egykori alma materének énekarát. Nem volt tanári képessége, de akkoriban kevés vizsgázott tanár működött. Miként lett tanár? Ezt a Három tanács című, Klamarik János társalótára 1894-ben megjelent írásából tudjuk, amely így kezdődik: "...Klamarik egy séta alkalmával így szólt hozzám:

- Mondanék neked valamit.

- Figyelj.

- Nem volna kedved tanárnak lenni?

Szemem-zokrom előlött bűmlalotomban a kérdésre. Én és tanár?"

Akkor még ügyvéd akart lenni, nem érzett előkészültséget a pályához. Éppen akkor hirdettek meg egy helyi pályázatot. Addig részerte a tanári pályát Klamarik, míg később magát. Az ígésztől is magához kérte ugyanazon ajánlással, sőt még Kümmele Henrik szerzetes apátnak, kerületi iskolai tanácsosnak is bemutatott a céliből. De - ilyen a sors keze - egy vizsgázott tanár kérévénye buktatta meg majdnem biztos kinevezését. Egy másik pályázat alapján helyettes póttanárnak választották meg Egerben a ciszterciát, hiszen nem kellett a tanárságához feltétlenül tanári vizsga. Elég volt, ha hívtást érzett a tanításra. A fizika és a matematika volt többek között kedvenc tantárgya diák korában, ezt kívánva volna tanítani Egerben. Klamarik lebeszélte és a klasszika-filológia (görög-latin filológia) tanításának vállalására bírta, mivel latinul és görögül is tudott. Fizikával így érezte, bármely tantárgy

tanítására vállalkozhatna. Volt is előzetes felkészültsége némi alapja, hiszen ismerte olyan ügyvédek, orvosok, papok és tanárok tudásanyagát, akik mint hírneves tanárok működtek lenni-amott. Csak később, amikor Pozsonyba került - ahol a könyvtárral is gondorta -, akkorára íjted meg íjűbbkori magától, "csak akkor látom át, hogy tudatlanságom, akkor volt, hogy a bajai piac közepén felállíthatók volna azobuzsok" - írta.

Egerben levelezője lett a Hölgyfutárnak, amelynek szerkesztője régi bajai iskolatárs, Tóth Kálmán volt. A lapjában P-e, Paprika és Pap Rika aláírással jelentek meg szellemes, fanyar, humoros levelei és első nyelvészeti témaírói cikke. Mivel a számára Baján kitöltésba helyezték másik állás betöltésére hívták - Csaszary József 1859 év végén betegsége miatt lemondott -, ígéretéhez híven megpályáza, és el is nyerte - mástól évi - agrí tanári működés után - a megüresedett állást, 1860. március 5-től átvette Csaszary heti 18 órájának tanítását. Ösztöfőnök volt, tanította - különböző osztályokban - a magyar, latin és görög nyelvet, a bőlelelet előtant és a világtörténelmet. A bajai gimnáziumban oktatót rendezett tanárként az 1860/1861. tanévben. Határozott, következetes magatartású, szigorú tanár volt, aki nem szerette a tudatlanságot, és nagy figyelmet tudott tartani. A tanulók kedvelték, tréfálkozva szarvasbogárnak nevezték.

Tanárként, Kolmár József, Petőfi és Jókai barátja, megindította az első, magyar érzelmi, hazafias hangvételű, magyar nyelvű bajai hetilapot 1860 elején - Szarvas szerint "de a saját bajjára" -, melynek címét Alchimé Lapok-n változtatták. Professzorokodása mellett tevékenyen részt vett a lapszerkesztésben és Pap Rika nével közrebeosztotta benne vicámásokat keltő elbeszéléseket és kisebb írásait.

Irodalmi tevékenysége miatt a Kolmár, Klamarik, Szarvas triumvirátus szembekerült nemcsak az iskolaigazgatóval, a kinevezett idegen osztrák-cseh polgármesterrel, sveregből érzelmi kollégáikkal és másokkal. Hamarosan tiltották őket a temesvári helytartótanács a szerkesztéstől, végül tanári állásukból is elmozdították Kolmárt és Klamarikot. Szarvas csak szóban intették meg, de áthelyezését kérte, és az 1861-es tanév kezdetén már Pozsonyban lett tanár. Elkeseredésében hagyta itt városunkat, nem érthette itt meg azt a sorsdöntő változást, hogy az ország részekre osztása után, a vírmegyerendés visszaállításával - megszabadulva az idegen cseh és német hivatalnokoktól - a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság Magyarországgal való újraegyesítésével visszakelelezték Magyarországra Baját is.

Pozsonyban megpróbálkozott a drámaírással is. Egyik melodrámiája pályadíjat is

nyert, de megbukott, hiába dolgozta át később. Pozsonyi Lapok címmel 1865-ben hetilap kiadásával kísérletezett, de csak két száma jelent meg. Ugyanabban az évben latinból és görögöből tanári vizsgát tett, majd első nagyobb értekezése Magyarországnak címmel megjelent a pozsonyi királyi katolikus főgimnázium 1866/1867. évi értesítőjében. Ez volt az első, igazi nyelvészeti jellegű tanulmánya, amelyben felvázolt az erőszakos nyelvújítás, a barbarizmusok ellen. E munkája által figyelmet fel rá a Tudományos Akadémián is. Nyolc év pozsonyi működése után 1869. július 24-én kineveztek rendes tanárnak a pesti királyi főgimnáziumhoz. Ott tanított 1881. december 6-ig, nyugdíjazásáig. Budapestre indult meg igazán tudományos tevékenysége. Nyelvészeti munkásságának elismeréséül 1871-ben levelező tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia, és megbízta 1872-ben a Magyar Nyelvőr című nyelvvelődi és nyelvvelődi folyóirat szerkesztésével, amelyet haláláig teljes odaadással végzett. A folyóirat köré tömörítette a nyelvtudomány akkori tehetőségeit: Simonyit, Szinyeyit, Munkácsyt, Bernáthot stb. Súlyos betegség támadta meg gerincét 1877-ben, 1879-ben, minek következtében látása is mindinkább gyengült, ezért hosszabb szabadság után kénytelen volt a tanári pályától visszavonulni. Szűvs természetével felvette a harcot betegségével, sőt 50 évesen, 1882 június havában meg is nősült. Feleségül vette Harner Paulát, aki támogatta munkáját és önfeláldozóan ápolta testileg és lelkileg. Amikor nemlátóvá vált, felolvasott neki, és leírta, amit tollbamondott. Az Akadémia rendes tagjává választotta, 1889-től pedig a helységi finnugor társaságnak lett külső tagja. Királyi tanácsosi címmel 1890-ben tüntették ki. Élete vége felé már ritkán hagyta el otthonát. Egyik legkedvesebb diáveletől, az operaelőadások látogatásaitól is búcsút vett. Budapestben hunyt el 1895. október 12-én, ahol a főúrósz által a Kerepesi temetőben adományozott díszsírhelyen temették el. Eméket sír szobor is őrizi Budapestben és Adán.

Baja sok jeles személyiséget adott a hazának. Szarvas Gábor nyelvész, a magyar nyelvvelődi nagy tudósa nem volt városunk szülőtte, mégis bajainak tartjuk. Ezért is közzétűnk többet innen életéről és tevékenységéről, hiszen itt laktak szülei, e helyen töltötte gyermekkorának nagyobbik szakaszát és ifjúkorát. Baján finomodott anyanyelve és ciszoldott gondolkodása. Gimnáziumunk egykori tanítványa volt, majd tanár. Részt vett a helyi lap szerkesztésében, írásait abban közölte. Talajdonképpen Baján kapott indítást arra, hogy tanár legyen, hogy írja össze és bocsássa közre, amiket nyelvhibáknak tart. Így lett később nyelvvelődiünkkel foglalkozó

kutató. Nyelvtank felkes érnek emlékéit egykori bajai lakóházán (Szabadegít út 22.) és iskolájában emléktáblák őrzik, utóat nevezett el róla a város.

A kitűnő nyelvész tudományos tevékenységét összefoglalni nehéz feladat, arról már életében eltérő véleményeket alkottak, lehetnek tévedései is. Munkásságát irodalmárként kezdte, a kiegészítés idejére saik nyelvészeti működéseknek igazi kezdete. Az általa létrehozott és szerkesztett, a nevével összeforrott Magyar Nyelvőr-ben jelent meg legtöbb írása. Ezeknek a száma - nem szöveve a névtelenül tett apróbb közléseiről - mintegy 282 körül. Ámde a Magyar Nyelvőrön kívül is megjelent munkái különböző lapokban stb. Ezek közül érdekességként kiemelem Egy veszőlyes eset című vigjátékát (1852), amelyet később Galambposta címmel adtak elő Debrecenben és Kassán, és a Becsület és szerelem (1854) című darabját, amelyet a Nemzeti Színház mutatott be.

Fontosabb művei: akadémiai pályamunkája, A magyar Igeidők (1872). Értekezést írt A nyelvújításról címmel (1875). Kiadott latin tankönyvet és olvasókönyvet (1869). Simonyi Zsigmonddal együtt szerkesztette a Magyar Nyelvtörténeti Szótár 1-3 kötetét (1890-1899).

Eredeti magyar tehetség volt, a tudósként rendkívüli helytállással nem hiába munkálkodott a magyar nyelv tisztaságáért. Tevékenységével kedvezően hatott nyelvtank fejlődésére.

Simonyi Zoltán a Magyar Tudományos Akadémián 1897. október 25-én tartott Szarvas Gábor emlékezetét címmel monddott emlékezésében így szövegezte: "Ő is, mint szellemi életünk anyja jeles, alacsony sorból kizárta fel magát, s azt ma kétszeres nyomatékkal kell kiemelniünk, az osztályos újírók idejében. Szarvas Gábor a nép fia volt, a népből emelkedett föl, hogy megbecsültesse a nép lelkében rejtett kincseket, s a mit a néptől tanult, a nemzeti költészetévé tegye."

Sokoldalú nyelvészeti munkásságának részletesebb ismertetése helyett kiemelem, hogy nemcsak megalapítója volt a magyar nyelvújításnak, hanem Simonyi Zoltán szavaiat: "Választással iköltött nevelt e téren, és Budezen mellett (Magyarországba települt nyelvész) elődúrcban neki köztudnunk, hogy műveltségünknek legvirágzóbb, legizteltebb, hálföldön is legtöbb elismerést arató ága a magyar nyelvstudomány."

Utóhangként megemlíthetem, milyen érdekes a sors, hogy a Szarvas Gábor által alapított Magyar Nyelvőr című, a vártnál nagyobb hatást keltő folyóirat szerkesztését - Szarvas Gábor és Simonyi Zoltán nagy korszaka után - a nyelvstudomány azon jeles képviselője, Balassa József vette át, aki 1864-ben Baján született, és szerkesztette, nyomatta 1930-1940-ig.

Bánáti Tibor

BAJAI SZERZŐK ÚJ KÖNYVEIRŐL

Solymos Ede: A Velencei-tó halászata

"Dolgozatom egyben rekvium is, hiszen 1974 óta a tó horgászvíz, a halászat megszűnt, a halászok más megélhetést kerestek.

Emlékként őrizi e könyv." - írja most megjelent könyvében a szerző.

Solymos Ede, a bajai Tűrr István Múzeum nyugalmazott igazgatója még egyetemista korában kezdte gyűjtőmunkáját a Velencei-tavon 1948-ban. 1950-ben készült el szakdolgozatával, amely így is - egy példányosan tárolva a tanszéki könyvtárban a néprajzos diákok kötelező szakirodalmává vált.

Az eredeti kéziratot a székesfehérvári múzeum vette meg, könyv formájában pedig az Akadémiai Kiadó adta ki 1996-os jelzéssel ez év tavaszán (sajnos nem derül ki, hogy milyen példányszámban). Bár a szerző egy 1959-es gyűjtés során kiegészítette adatait, a könyv elsősorban mégis csak az 1950-es állapotokat írja le részletesen, kezdve a tó természeti viszonyainak ismertetésével és befejezve a halászlé őtfele ottani elkészítési módjének közreadásával.

Ez is érzékelteti, hogy szinte minden halászáttal kapcsolatos téma szerepel a könyvben, a legerjedelmesebb része azonban mégis csak a különböző halászati módok, azok eszközeinek, az

eszközök elkészítésének és használatának bemutatása (vejsze, varsa, nagyháló, cémaháló, karikás céma, tükörháló, dobóháló, ütő- és szűrő eszközök stb.)

"A szerzőmök használata mellett különös figyelmet fordítottam azok készítésére, a szerzőmökészlet kialakulására és a halászok életmódjára, mert szakirodalmunkban ennek hiányát éreztem.

Igyeksztem vizsgálni, hogy milyen változást hozott a múlt századi félfeudális helyzet után a kapitalista bérlő, majd a szocialista szövetkezeti rendszer úgy a szerzőmök használatában, mint a halászok életében" - fogalmazta meg elkeltetését Solymos Ede.

Két térképvázlat, 26 rajzos ábra és 30 fénykép illusztrálja a kötetet.

Blonczy Ágnes: Adj talalós mesét (Hetedhét határ)

Blonczy Ágnes, az az Dr. Michna Otóné édesanyaként (6 gyermeke van), gyermekkönyvtárosként és nyári olvasótáborok (létforgató) szervező-vezetőjeként ismerkedett meg intenzívebben a gyerekekkel és fiatalokkal közelről érintő, foglalkoztató kérdésekkel. Az egyes témák, a kérdések és válaszok benné talalós mesékben és

versekben fogalmazódtak meg. 1993-ban jelent meg az "Adj találós mesét" első kötete, 1994-ben verseivel szerepel a Teredben élek című bajai antológiában, 1995-ben önálló kötetben jelentek meg versei (Pillelé). Az "Adj találós mesét" újabb kötete ez év hásvéjtára készült el.

"Ezek a mesék egy-egy nyári táborozás alatt születtek, formálódtak a beszélgetések és események sodrában.

Ezért nem csupán a szerző érzései, gondolatai fogalmazódnak meg bennük, több ez csele, hiszen jelen vannak mindazok, akik részesei voltak valamiképpen azoknak a napoknak.

Ez tehát a második négy mese.

Az első történet önéletrajzi indítással, a vallomás szabadságról, rabságról és egymásba torkolló lehetőségeiről (*Múlhatalom*).

A második torokszorító viaskodás élet és halál, ég és föld, múltandóság és örökkévalóság közt - valakiért (*Tűskerekérdő*).

A harmadik szívemarkoló gondolat, jelkép, szövevény emberről, magról, virágról, növekedésről, életéről, elmúlásról (*Hetadhát határ*).

A negyedik mese olyan országba enged bepillantani, mely bennünk nyíthat, él, láthatatlanul létezhet - a másikért (*Hátország*) - mondja új kötetéről a szerző.

Ablonczy Ágnes ebben a kötetben is játszik a szavakkal (szabadságvágy, markolszizmus, Vaskosút, Jelkysvíros, a történésekkel, mérkőzítési gondolatokkal, helyzetekkel, hősökkel, miközben valóságos lehetőségeket kínál nekünk valamiféle gazdagodásra. Szójátékai, találmányai lehetőséget kínálnak a magyar nyelv gazdagodására, megújulására. Számomra mindenesetre szimpatikusabb törekvés, mint a legtöbbször fölételesen, gyakran hibában, erőltetett szóösszetételekben használt idegen szavak. Hogy csak egy nagyon egyszerű példát mondjak: helyölünk, ha kell, ha nem - az angolok búcsúszókor sosem használják a hellót...

A kötetet Dunszt István illusztrálta, akinek az utolsó mesénél segítségére volt a szerző kisánya, Imola magyarajzolta mesehűsével. (Open Art Kiadó Budapest).

Schmidt Antal

gyönyörködik a szem az ezernyi alakot öltő víz játékában. A jelenségeket érzékletes jelképekbe foglaló görögök találon neveztek Proteusnak a formáját kedveire váltó tengeristent. A még békefésen is morajló óceán hangjai pedig jólesően simítják ki a lélek redőit.

Tizenegy éves gyermek rajzait tartom kezemben. Negyven év készítése őket karácsonyi ajándéku egy barackkai kisfiú. Az ügyes kezű kis lurkó a "Mamikának" szánt alkotáson egy frengattot, az "Apikának" feliratún egy briget ábrázol. Kiss Gábor - ötödikes volt ekkor az általános iskolában - szerezhette már bizony ismereteket a tengeri hajótípusokra vonatkozóan. A két kompozíciót összekapcsolja egy közös elem. Mindkét hajófedélzetről süllyőval felszerelt, meglehetősen delitás alak néz velünk farkaszemmel. Bár a figura angolszárnyak visel, kétségtelen, hogy a barackkai grafikus a művészek ismert fogásával élt. Magát is belepingálta a képbe. A részlet egyébként egy nagy flom bontakozásának első dokumentuma. A gyermek végyai elindultak az elomló kékség, a végtelen óceán irányába. E fűcska azonban - akárcsak a széles terpeszt felvevő angyali alteregő - két lábbal áll a földön. Felmérí, hogy a tengerész pálya acélosra edzett testet kíván. Sőt. Mint látni fogjuk, szelleme felkészítést is megkezdí.

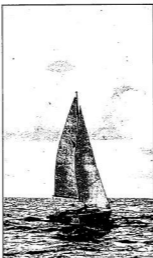
Gábor, állj végre nyugton, mielőtt a tengeri betegség kítör rajtad! - szóltam rá a katedrálról. Volt ugyanis egy rossz szokása: felelés közben itemesen váltogatta lábát. Úgy imbolygott, mint tengeren a vitorlás. Az osztály kuncogott, ő elpirult, és a tábla előtt állván, motoros izgalmát térdizületi mozgására korlátozta. Nem sejtettem, milyen lelki gócot találtam telibe a megjegyzésem. Nem volt egyébként semmi oka a drukk áruló jelére; mintadiák lévén az osztály öttagú "felsőházbhoz" tartozott. Mind kiváló koponyák voltak; nekik csak akkor adtam meg a szót, ha valami nagyobb ötletességet kívánó matematikai probléma a közlegényeket már leterítette. Ha szemem lechnyom, figyelmes tekintetét ma is magamon érzem. Mikor magyarultam, agya úgy rögzítette a gondolatokat, mint stúdió felvevőtdje vágja viaszlemeze a hangbarázdát.

folyt. a köv. oldalón

ODÜSSZEUSZ HAZATÉR

"Oh, társak, bár veszélyek ezre víjja szívetek, mégis Nyugatra hágtok..."
(Odüsszeusz előbeszélése, Dante: Isteni szíjajték)

Mondják, minden élet az ősi tengerből származott. Talán ez az eredete annak a vágyakozásnak, mely a lelket a lehajló égbóittal összeolvadó víz távlatos felé ízi. Vonzó, végtelen és hatalmas az Atlanti-óceán. Indigókéken nyújtózik nyugatnak a Vízcsayai öbölből, a felporió tájték-szívárványból a mesés Indiák látomását formázva ki. Mert az óceán nem csendes a szellő elcsitulása idején sem. Mikor sápadt kísértőnk, a Hold vonzása nyomán keletnek lódul a roppant víztömeg, lágyan ringató, de méteres hullámokkal rohanja meg a partot. Messze feljut a fővenyre a tisztá tájték, és mord hullámszájjal mar sziklába, ahol kemény szirtek szegik útját terjeszkedésének. Órákig el-

A gimnázium főként az intellektuális teljesítményt méri, hiszen feladata a jövőbeni értelmiség felkészítése az egyetemi tanulmányokra. Az iskola falai közül kiszabadult, magánéletét élő Kiss Gábor kollégiumi éveire viszont Kovács T. Sándor emlékezik élénken, aki ezekben az években a Herman Ottó diákokthoz nevelőtanára volt. Bár a Nagybarackskáról kollégiumba költözött kisdíák befelé forduló, csendes természetű, mégis olyan személyiség, akiről kollégám sok impressiót őrzött meg. Azok a testedző gyakorlatok, melyeket céltudatosan, szívósan és rendszeresen folytat, még nem feltétlen árulják el, a fiú milyen rendkívüli tervet forgat fejében. A túróképeség fejlesztésének Kiss Gábor által gyakorolt formái viszont felkeltik a figyelmet. A hálótermek kilyhái nem mindig árasztanak elegendő meleget, ezért a kollégiumban megengedik a hazuról hozott gyújtakáró vagy a pizzamára résegítő melegítő használatát. Gábor azonban trikóban-klottyatában viseli el a dermedt éjszakákat, sőt a két kintstári pokrócból is csak egyet terít magára. A menzai menüt időnként ünnepi avató édességeket elajándékozza: szoktassuk igénytelenségre a gyomrot. Nem harsány egyéniség, inkább csendes modorú, megfontolt fiú. Nem diákvezér-típus; társai mégis érzelkélhetőan tiszteltetik. Mint kiváló tanuló, élvezi a teljesítménynek kijáró kollégiumi kedvezményeket. Így gyakrabban mehet moziba, mint a munkózásra szoruló szorgalmú közvérték. Egy ízben indulna már az előadásra, mikor valamelyik társa segítségét kéri egy matematika példa elindításához. Kézséggel fog papírt, még van néhány szabad perce.

A feladat azonban fogósan bizonyul, újabb- és újabb papírlapok kerülnek szét a tanulószoba asztalán. Már indulni kéne az Uránfiába, de Gábor a barátot nem kívánja cserbenhagyni, és a logikai erőpróbaiban sem akar alulmaradni. A makacs feladvány kacsakaringói azonban sorra nyelik a negyedórákat. Mire tüljut az utolsó buktatón is, a filmszalag utolsó méterét pergeti a gép. Kétséges, hogy az esetet oly pontosan megörzít minden diák-társ emlékezete, mint a tanáré, Kovács T. Sándoré, de a nem tipikus magartartás közismertté válass hozzájárult

ahhoz a megbecsüléshez, melyben társai részesítik a csendes szavú fiút.

Kiss Gábor a fizikum építését a szellem felkészítésével párosítja. Módszeresen tanul angolul, a kollégiumban ő bírja legjobban a nyelvet. Tanulmányait kiválóan végzi. Magyarországnak van tengerhajózása: úgy történik, a tengerészet élethivatásnak választása nem elérhetetlen vágyalom. Édesanyja tájékoztodik a DETERT személyzeti osztályán a jelentkezés lehetőségéről. A választ megfellebbezhetetlenül elutasít. Gábor születől értesül a zord verdiktről. Ekkor a kezes, szelíd fiú felzárkózik sorsa ellen.

Kiss Gábor

1965 májusa. Az érettségi írásbeli vizsgák idején a maturandusnak van néhány szabad napja. A Műegyetemre jelentkezett, ezért felvételi vizsgát későbbi időpontban fog tenni. A rövid szünetet egy kétségbeesett terv végrehajtására használja fel. Megpróbál Ausztria irányába disszidálni. A kísérlet eleve reménytelen. A vasfüggöny jól reteszelt; a műszaki zár jelzőraketáinak robbanótölteteinek rendszerén és a drótsővényen csak különleges segédesszűkökkel lehetne átjutni. Még a vízmozogott útlevelel átkelő autót is háromszor állítják meg vizslató tekintetű határőrök, míg az osztrák határsorompót megpillanthatja. A minden helyismeret nélkül elinduló fiút gyanúsának találja, és a zalaegerszegi vasútállomáson letartóztatja a határőrség. Bajára szállítják, ám

előletele makuláltján és a hatalom ezúttal kegyet gyakorol. Nyilvánvaló, hogy a gimnázium hajdan befolyásos igazgatófőnökének, dr. Lantos Istvánéknak a jóindulata is nagyban hozzájárult, hogy osztályával leérettsegízhessen, és tiszta lappal kezdje meg az egyetemi tanulmányokat. Eltelik öt év. 1970 nyarára, egy vizsga híján abszolválja tanulmányait a gépészmérnöki karon. Ismét felkeresi a tengerhajózást. Újabb elutasítás. Az államvizsgára már nem kerül sor, mert augusztus 24-én ún. piros útlevelel lemegy Bezdánba. Késlekedés nélkül tovább utazik az isztriai Piranba. Mivel 1970-ben az a jugoszláv állampolgárok szinte korlátozás nélkül látogathatják a nyugati országokat (nem úgy, mint jelenleg), Olaszország irányában a határőrizet csak jelképes. Hajnali 5 órakor érkezik meg Triestbe. Jelentkezik a rendőrségen. 1970. december 24-én már a Capua melletti menekülttáborból ír képpesaport szüleinek. 1971-ben az Egyesült Államok befogadja a bevándorolni szándékozót. A hely megválasztását két körülmény is motiválja. Egyrészt az Unió ekkor még az ígért földje. Másrészt az Atlanti-óceán áthajózására készül, és ehhez Amerika keleti partja ideális kiindulópont. New Yorkba érkezve fizikai munkát vállal, majd egyetemi nyelvtanfolyamra is beiratkozik, hogy angol tudását tökéletesítse. A tizenhat hónapos kurzus végén bizonyítványt kap arról, hogy George Washington nyelvet az állampolgárság elnyeréséhez megfelelő mértékben beszéli. Mivel az állampolgárság megadását időtartamhoz kötött, jelentkezik a hadseregbe. Az omissal egyidőben ugyanis - gyorsított eljárással - az állampolgárságot is elnyerheti. Útlevelet válthat ki, ami a nagy terv megvalósításának, a tengerre szállásnak és hazatérésnek az előfeltétele. A mi magyar Odüsszeuszunk ugyanis - nagy íthaksi elődjétől eltérően, akit a kaland önmagáért való öröme ösztökél - Jelkében az óceán legyőzésének vígyát és az elhagyott otthon utáni sóvárgás kettős érzését hordozta. Vagy két tucat lapját és leveleit olvastam Kiss Gáboréknak. Alig akad olyan, amelyik ne tartalmazna szerettei teljes körű felsorolását. A zárkózott, de melegszívű fiú nyilván így is sokat hallgat el érzelmeiből, hogy ne tegye még fájdal

fojt. a köv. oldalon

masabbá szüleinek a negyed földgömbnyi és - politikai okok miatt - egész világszerte tövisek tudatát. Mikor majd elindul a nagy kalandra, az említett kettős cél elérésének vágya dagasztja vitorláit.

A bevonulás után, 1972 szeptemberében hazatér Európába, hogy újra láthassa szüleit. Mivel csak Nansen-útlevele van, semleges területen, Rómában szervezik meg a találkázást. Dr. Kiss Mihály és felesége a Termini pályaudvarra érkezik be. Három csodálatos hét következik. Az egymásnak való örömezés örömehez az aranylő őszi napfényben Firenze, Venencia, Nápoly, Pompei és Róma szolgáltatják a kulisszákat. Eljő a búcsú perce, és a vonat gyorsítva húz ki Terminiből. Gábor - hogy a fájó és édes pillanatokat tovább nyújtja - futva követi a félkezeblakot. Az anyaszív sejtelve néha mögé lát az időkulisszák. "Utoljára láttuk a fiunkat" - jegyzi meg férjének Dr. Kissné.

A katonanevek ünneppajzait - a néhány napos szabadságok idejét - az amerikai kontinens különböző pontjairól érkező képeslapok jelzik. Florida, a Niagara vízesés, San Antonio, Panama, New York, Washington a keltezési helye a tarka fotográfusának. Eltelik két év, és a zsoldját takarékosan beosztó Gábor elegendő tőkét gyűjtött a nagy kaland megvalósítására. 1947 nyarára útra készen áll a 24 láb, azaz 7 méter 32 cm hosszú vitorlás. Az ENGEZI névre keresztelt hajó (testvérci nevét olvastotta össze) nyilván szilárd és jó építési szerkezet, különben nem állta volna ki az időnként viharossá váló óceán ostromát. Oldalmagassága azonban mindössze méternyi. Zárt kájszűtje ugyan nyújtott valamelyes védelmet a felsőpó hullámok ellen; kétségtelen azonban, hogy kicsit is nyugtalan tengerjárásnál a hajótés és az egy fő személyzetet furdított a sós tajtékban. Az egyfokozatú mentési biztonságot felfújható műanyag csónak és egy Johnson farmotor jelentette.

Mielőtt a nagy útnak nekivágna, néhány próbatúrákat vezet az Hudson folyó környékén. Beszerzi a hajózási térképeket, közel fél évre elegendő tartós élelmiszert szerel fel az ENGEZI-t, és július 4-én kifut a nyílt óceánra.

Az időpont megválasztása önkéletes, hiszen a nyárelő kellemes hőmérsék-

letű az Atlanti-óceán hátán történő vitorlázásra. A természet azonban nem tartja magát a statisztikai átlaghoz, és igen barátságatlan, viharos hullámokkal fogadja a barackjai tekerézt. Két héten át viaskodik a szelekkel. Átküzd magát a viharzónán, és a csöppnyi hajó további útját a megenyhült óceán derűs sugárzása kíséri. Mindezt abból az összeszen két oldalnyi, három levélből tudjuk, melyben az átkelés részleteiről beszámol. Hiba lenne azonban, ha az Atlanti-óceán áthajózásának nehézségeit az aggódó szülőknek szánt beszámoló optimizmusának színvonaláról ítélnénk meg. Július csak üde nyári levegője szemponjtájból kedvező; az uralkodó széljárást tekintve a legrosszabb hónap. Szinte bizonyos, hogy Kiss Gábornak sok fűben kellett oldal-vihar ellen-szélben hajóznia. Az előrehaladás ilyenkor csak lavírozással lehetséges, tehát időszakos irányváltoztatásokkal, egy sokszög-vonal mentén haladva közelített a célhoz. Ez a hajózási mód azonban igen fáradtságos, és egy személy számára veszélyes is. Számítalanszor változtatja meg a vitorlák állászögét, és ezzel összhangban kell kezelnie a kormányt. Mindez az egyfőnyi személyzetet állandó akrobata-mutatványokra kényszeríti. A matrózmunka mellett folyamatosan navigálni is kellett. A helymeghatározást hagyományos és egyszerű műszerekkel, sextáns alkalmazásával végezte el.

Az elindulást követő harminchetedik napon a hajó baloldalán szigeteket pillant meg. A térkép szélére készített széljegyzet szerint felismerte és beazonosította Corvot és Florest. Augusztus 10-én tehát elvitorlázott az Azorszigetcsoporthoz két nyugati vulkán köjpa mellett. Továbbhalad és augusztus 14-én vet borgonyt San Jorge-től keletre, egy százlakos falucska, Caldeira öblében. Élvezi a barátságos portugálok vendégszeretétét, vizet, friss élelmiszert vesz fel. Három nap múlva San Miguel fővárosának, Ponta Delgada-nak a mólójánál köt ki. Innen ír részletes levelet szüleinek, és ad fel Japont nővérének. A téves dátumozást (július 17-ét ír augusztus helyett) még tarthatnánk szórakoztatásnak, de a tengerészeti térképen is elgondolkodtató elírások vannak. Tizenegy napon át, tíz alkalommal jegyez fel júliust augusztus helyett a hajó pozíciójának be-

jelölése mellé. A következetes tévedés egyébként tökéletesen ellenkezik mind frása alaki lebiggadással, mind mondanivalója logikus, tömör megformálásával. Valószínű azonban, hogy a negyven napos út emberlelti erőfeszítéséről árukkodik a tucatnyi tévceselekvés. Nyilván pihenés céljából tartózkodik indokolatlanul hosszán, két hétig az Azori-szigetek térségében. Végzetes késelelem, hiszen augusztus utolsó napjai közelednek, és őszi időben a Földközi-tengeren veszedelmes vitorlázni.

Augusztus 23-án hagyja el a szigeteket. Következő táviratát és levelet már Gibraltárból indítja el. Bár az utolsó óceáni útszakasz 1400 kilométerre csekélység az elsőhöz mérve, a tizen-negy napos vitorlázás jobban kimeríti a nagy átkelésnél. Egy hetet pihen Gibraltáron, ami állapotát tekintve nyilván indokolt, de a veszélyes időhátrány tovább nő. Azt, hogy milyen fizikai állapotban érkezik meg a Földközi-tengerre, csak szeptember 22-i levélből tudjuk meg. Bár két hete élvezi a friss élelem és gyümölcs bőségét, valamint a nyugodt tengert, súlya még mindig csak 55 kiló. A jó kétéves, muszkuláris típusú fiú 65 kilónál indult el az Újvilágból. A több mint 10 kg izomszövet-vesztés két hónapos, emberlelti erőfeszítés árulkodó jele. Bár bőszes élelmiszerekkel és főzőberendezéssel is felszerelte az ENGEZI-t, a nyugtalan óceán még egy krumplipaprikás megfőzésére is ritkán adott alkalmat. A menü: zsíros, lekváros és vajjas kenyér, ha az állandó felügyeletet igénylő vitorlás engedélyezi az étkezés befejezését is.

Földközi-tengeri útját derűs napfény, a Mediterráneum csillogó sugárzása kíséri. Gábor most már úgy érzi: élete nagy célját megvalósította. A kisdíjak fényes álmát a Hivatal egykor zordan foszlatta szét. A szívós fiatalember bizonyított: saját munkájával szerzett, parányi lélekvesztő hátán is legyőzte az a csorgó óceán. A gibraltári postahivatalban írja le azokat a kulszmondásokat, melyek megnyitják a vágyai teljesítését megtagadó világgal szembeálló fiú lelkét. "A szép napok és rossz napok, a tenger békje és haragja... a két hónapos egyedüllét mindent megváltoztatott. Megbékéltem a világgal és magammal." Egy célja maradt

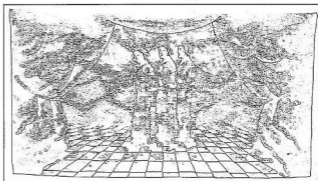
még: hogy hazatérjen, és újra találkozzék szeretteivel. A mediterrán ősz gyönyörű, nyugodt és csendes. Túl csendes. Az ENGEZI parti hajózással araszol keletnek, ám a vitorlási öblét ritkán dagasztja feszesre nyugati fuvallat. Kiköt Malagában, Motribán, Adrában. Szeptember 26-án érkezik Alicanteba. Itt megismerkedik egy angol házaspárral, akik szintén a Baleáriszigetekre vitorláznak. A kedvező szél úgy látszik ismét cserben hagyja őket, mert a másfél napos út négy napig tart. Október 1-jén Ibiza szigetéről keltezett lapot ad fel. Azt tervezi, hogy másnap indul Mallorcára. Ez az utolsó sajtókezelt híradás a magyar Odüsszeuszról. Az angol házaspár leveleiből tudjuk, hogy október 3-án érkezik meg Mallorcára. Gábor - már egyedül - október 5-én elvitorlázik keleti irányba. Gibraltárból írt leveleiből ismerjük úttervét. Szardínia alatt, majd Szicília fölött elhajózza kívánt befordulni a Messinai-szorosba. Az olasz csizma sarkát megkerülve szándékozik felvitorlázni az Adrián. Hajóját Rijeka jól védett öblében teletette volna ki. Arra készült, hogy Belgrádban felkeresi a magyar nagykövetséget, és - amerikai állampolgár lévén - vélhetőleg kap beutazási vízumot. A késő ősz, a karácsonyt már családi körben remélte eltölteni. A levélnek ez a része azonban előrevetíti a tragédia árnyékát is. Mint írja, foglalkozik a gondolattal, hogy a tél egy részét a görög sziget-tengerben vitorlázgatva tölti. Kiss Gábor vélhetőleg a nagy cőra, az Atlanti-óceánon való átkelésre koncentrált, és főként óceonográfiai könyveket forgathatott. A gibraltári levél részleteiből nyilvánvaló, hogy a fiúnak sejteltme sincs arról, amit már a Földközi-tenger antik hajós népei tudtak. A tavasszal-nyáron nyájas és elbűvölően kék barát ősszel és télen álnok és veszélyes ellenségé válik. A költői nevekre keresztelt, évszakoinként visszatérő viharok idején az olyan kis vízi jármű, mint az ENGEZI, tehetetlen játékszere a dühöngő elemeknek.

A nagy kaland közeledik tragikus végkifejletéhez. A kis vitorlás megtett vagy 6000 km-t az óceánon, és túl van a mediterrán tengeren kanyargó pályája kétharmadán. A Messinai-szoros északi bejáratát két vészes híru szirt őrzi. Ismeri őket már Homérosz is; nem egy hajó végzte teljességedt be az

alattomos vízben rejtőző sziklák agyarárn. Az antik mítoszok mélyén sokszor húzódik meg hajósnépek felhalmozódott, ősi tapasztalata. Szkülla és Kharübdisz áldozatainak sápadt árnyai óvnak minden tengerészt a szoros hirtelen támadó viharaitól. Október 21-ét írunk, délután 2 óra van, és az ENGEZI gyanútlan kapitánya egy kis halászfalu, Eranova magasságában hajózik. 20 kilométerre közelítette meg a Messinai-szorosot. Nem tudhatja, hogy a tengerészet meteorológiai állomási rendkívül erős vihar közeledését jelzik. Nem tudhatja azt sem, hogy Eranova előtt egy 90 m mélységig terjedő, ellenállhatatlan erejű víz alatti áramlás sodra rejtőzik. Az első szérlóhamok érkezésekor a nyílt tengeren remélt biztonságot találja, ami nem feltétlenül rossz manőver, hiszen az ENGEZI kiállta az Atlanti-óceán dühöngését is. Mikor azonban az orkán teljes erővel rátör, leadja a kikötési szándékot jelző fénykódot. Ekkor már a kikötőparancsnoknál kívül az egész falu népe figyelő fókuszódó rémülettel az élet-halál harcba átsapód viadalt. A partnak tartó vitorlást a vihar szippantja vissza. A

parti őrség mentőcsónakot indít a hajó után, de őket a tengerár sodorja partra. Az irányíthatatlanná vált vitorlást a vihar kétszer is átfordítja. Az árbóc eltörik. Gábor a csónokban kapaszkodik meg. A kormánylapát is eltörik. A fiú leugrik a hajóról, és észva indul a partnak. Az utolsó pillanatban: az ENGEZI felborítja és mélyébe rántja a tengeri iramiat. Az olaszok a parttól kötéltre erősített mentőövet dobnak a hajótörött felé. Gábor szívósan tempózik, megtesz 70-80 métert az életet jelentő parafagyűrű irányába. Utána kap, de mielőtt ujjai ráfonódnának, elnyel a tenger. Kétszer bukkán még fel, azután a búszke, dacos arcú, mely szembeszállt egy falanszter-rendszer rideg embertelenségével és a hatalmas óceánnal, eltűnik a habokban. Örökre. Végzte majdnem úgy teljességedt be, mint az antik árnnyé, Odüsszeuszé, aki hét évszázada mondja el Dantenak: *"... s háromszor azt a vízben megcsavarta, negyedszer a farát magasba vontu, orrát mélybe - Valaki így akarta - s fejünk földt a vizet ősszenyomta."*

Dr. Dániel József

KERTRŐL, MŰVÉSZETRŐL...

Beszélgetés Péreli Zsuzsa gobelinművésszel

Május 6-án nyílik meg Péreli Zsuzsa sorrendben harmadik kiállítása a József Attila Művelődési Központ kiállító termében. Erre az elműlt bétéves időszakra esett meg a művésznő első önálló grafikai kamara-kiállítása a dávod-püspökpusztai Fortuna Hotelben. Thán nem túlzás ezek után azt

állítani, hogy Péreli Zsuzsa nagy formátumú művészi pályájának gazdagodását és megújulását a legfolyamatosabban éppen itt Baján lehetett nyomon követni, hiszen az egymást követő kiállítások jól érzékeltek a tematikai és formai változások.

folyt. s köv. oldalán

Egy vidéki kis országról...

- *Tahiban élz és alkotás. Kérlek, meséld el, hogyan lettél falutól!*

- Életemnek azon szakaszában tartok éppen, amikor számomra különösen fontos a külvilág és a belső... "Nagyon" Pesten születtem, a "nagyon" az azt jelenti, hogy túl sok kerültem, nagyon sok iskolába jártam. Ebből a környezetből egyszer csak kikérültem egy "tahisi", falusi viccelődésbe, és amikor odakerültem, akkor kiderült, hogy ott van egy kert is, amivel azért valamit kellene kezdeni, de hát a "növényügyi" tudásom az a minusz alatt volt kettővel. Van erre egy jó példa: fokhagymát akartam ültetni, és eldugtam a földbe, csak vártam, vártam, és sokáig semmi sem történt. Aztán október felé kibújt egy céranászló... Számomra akkor derült ki, hogy a fokhagymának van "alja" is, meg "teteje" is, de nekem erről azelőtt fogalmam sem volt. Most ez már persze nagyon messze van. Ez volt az első tanulóéve, hogy ezt sem lehet félvállról venni, mint ahogy az életben semmit. De ez még nem az az időszak volt, amikor én igazán falusiav lettem, még sok idő kellett ahhoz, hogy bírjam a vidéki létnek minden részét, hiszen ez egy folyamat, ami azalatt kezdődött, hogy a város elvonódik az emberből, vagy az ember elvonódik a várostól. Mindig vigyáztam erre, ugyanakkor nem volt egy igazi vidéki rokonom. Nagyon érdekelt, hogy mi van falun. Annak idején, amikor rajzörökbe jártam, lehetőségem volt a tokaji művésztelepre kerülni. Ott kezdtem el gyűjteni a régi tárgyakat a "padlószőnyeg", s közben rájöttem, hogy nemcsak tárgyakat gyűjtek, hanem embereket is. Ez volt a lényege a dolgoknak. Amikor az ember bekopog egy vidégének házába, hogy szomszéd, és kér egy pohár vizet, akkor leültek a konyhában, a hokedire. Ilyenkor fantasztikus történetek kerülnek elő, ami beléjtja az ember fantáziáját. Most, hogy ezt mondom, ezembe jut: Tokajban az egyik padlison találtam egy régi levelet, amit akkor elhoztam. A levél arról szól, hogy a Juliska cseléd elhagyta a házat, és hogy a család különböző tagjai hogyan próbálják visszacsihátni. Mindenki el neki pár sort, és ez rendkívül szórakoztató, mert egészen máshogy ír a nagyságos asszony, aki alig tudott magyarul - ez egy ivós család volt -, és a különböző korosztályok nyelvi nehézségei is jól tükröződtek. Én ebből a levélből visszamenőleg életrajzokat írtam emléleltéleg. Ez a levél nálam nyugodott huszonvalahány évig. Gyűjtöttem hozzá többet is más padlóokról. A levél új életrajza akkor alakult ki, amikor engem új kifejezési módra sarkított. Ezt a műanyag sajnos már nem tudom megmutatni Baján, mert éppen most lopták el egy németországi kiállításon."

- *De ha megkérhetlek rá, térfélt még egy ki-*

crit vissza Tahiba! Szinte biztos vagyok benne, hogy a kertedről is szó esik majd újra...

- Azt éreztem, hogy vidéken egy vidégelen pesti ember, aki fizimiskájában is teljesen idegen a környezettől, falun nagyon hamar közel tud kerülni egy másik emberhez. Biztos, hogy egészen más életrajzom alakult volna, ha egyhá a pesti életet folytatnom tovább. Pest időközben amúgy is kihírhatalom lett. Szomorú, hogy mennyi falusi veszített el gyökereit attól, hogy Pestre ment. Nem találja életstílusát és a saját személyiségét.

Nekem ez a ház, ez a vidéki kis ország a világot mindent megadott. Az tetszik benne a legjobban, hogy ha kilépek a ház ajtaján, én még mindig otthon vagyok. Természetesen ehhez a kis országhoz tartoznak a kertben lakók is! Tegnap például két törpeharkályt rögtön bombázó repülésben a reprobok. Nálunk egyébként ökomenikus madárkereset van! Most már hetedik éve műveltem a biokertemet, és nagyon élvezem. Bár sok munkát követel, de azt többszörösen visszaadja, úgyhogy szigorúan bankári és üzleti szellemben is csak azt tudom mondani: ez a legjobb befektetés! Mert nincs az az évszak, és nincs az a zord, rossz, ronda idő, amikor nem kapok ajándékokat ettől a helyszíntől. És a nyugalm... meg ha az ember rájön, hogy nem kell mindenben benne lenni, sem kell mindenről tudni... Így is olyan ez a világ, hogy túl sok információt kapunk, és ez káros. Károsítja erkölcsünket. Nem biztos, hogy a vasszörhöz tudni kell, hogy hányan haltak meg Afrikában és hogy hány embert robbantottak fel, mert úgy megszokjuk mindezt, hogy amikor az orunk előtt robbotnak ki vagy vágnak fejbe valakit, akkor is azt hiszük, hogy a videót nézzük.

A művész dolga...

- *Most, hogy a mai korról is szóltál, mondád, szeretném a művész dolga ebben az eredetileg válni!*

- Az biztos, hogy a kertben tavasz, nyár, ősz és tél váltja egymást sorban. És a mi életünk rendjét is lényegében megadja. Bár, amilyen szennyezett a környezet, ezek az évszakok időnként eléggé összerosmódnak, és néha télen van megtartva a nyár...

Én valami olyan érzék - miután a világ ilyen poékát terepé vált, és miután ilyen nehéz élni benne még annak is, akinek jó az élete, gazdag és boldog, meg a családja is egészséges -, hogy ebben a korszakban az olyan művész, aki a saját depresszióját hirdeti és sokszorosítja, meg elárthatja vele a környezetét, az nálam felér egy háborús bűnösrel. Én nem azt mondom, hogy optimista békekölcson rajzokat kell készíteni! De ha az optimizmus nem is, legalább a remény látása az ott kell, hogy legyen a művészetben, mert ennél lejjebb rontani a

világot saját testi-lelki körjainkkal már nem szabad. Mert már nagyon nincs is hova, hiszen az értékek annyira elvesztek, hogy már majdnem semmi sem érvényes abból, amit mi valamikor alapállásnak tekintettünk. Fontos lenne, ha most valaki bemegy egy kiállításra, akkor az ne úgy jöjjön ki, hogy a művész még a villára rak 80 milliót tolna terhet, hanem azt érezze, hogy elrepült egy kicsit máshova. Én például ezzel a szándékkal hozom most a Himmusz című gobelinemet erre a kiállításra is. Ahogy elnézem az előző kiállításaim vendégkönyveit, azt tapasztalom, hogy sokan találnak benne egy kockakövet, amit saját útjukba be tudnak építeni. Aki pedig nem, az meg legalább kimozdítja egy kicsit..."

- *Mi a véleményed arról, ha valaki éppen konzervatív gazdasági szegély szembe a korszak izdaterrorizójának, illetve az ilyen törekvéseknek? Szabad-e...?*

- Dehát ugyan nincs a művészetben, hogy szabad-e? Azért van a művészet, hogy a szabad-e kérdése fel se merüljön. Tudniillik az akadémizmus, hogy szabad-e, tehát hogy én a nagy művész, a mögöttem lévő műtörténeti anyaggal a mindennapijaimat úgy élem meg, hogy szabad-e azt meg azt csinálnom. Az ilyen művész innen kezdve halott. Olyan, mint a gyomlárdás. Ha köllik a művésztől a vagyonyságot, onnanról mint művész nem létezik már.

Pontosan azért van a művészet, hogy önmagát is felszabadítsa. Mert az a művész, aki nem boldog attól, amit csinál, tehát nem a legkellemesebb szórakozása vagy szenvedése - mert egy nagy szenvedés végül is ugyanolyan boldogság -, az nem művész. Az környelől! Ha az akadémiai tagságot valaki úgy éli meg, hogy márpedig ő most akadémiai tag, az nyugodtan keresztet vehet magára, de ha úgy éli meg, hogy ez egy alkalom, hogy a többiekkel találkozzak, hogy jól lehet együtt teázni, beszélgetni, és akkor esetleg ezután egy kicsit jobban odakifélek arra, hogy mit is csinál a másik... A művészetnek örökké nyitottnak kell maradnia!

Új utakon: papírpasztika + grafika...

- *Tavalyi, szeptemberi kiállításodon mutatkoztál be először új technikával készült munkáiddal, nálunk ezek most láthatók először. Valami újnak a megszületése a művészetben, tudományban különösen izgalmas dolog. Papírpasztikád keletkezéstörténetéről meg tudhatnánk-e valamit?*

- Én, kérem szépen, valamikor keramikusk szakkunckás voltam, és világ életemben szerettem volna valami módon papíralkúval is foglalkozni. Erre ez a merített papír nagyon alkalmas, mert teljesen olyan, mintha emberi kéz érleltése nélkül természetesen

képföldmény lenne. Engem, aki szeretet tozódni a színekben, azért is érdekelt ez a fajta piáslíka, hogy mire jutok, ha önmagam snarygatásával elvonom a színeket. Az derült ki, hogy más dolgok kifejezésére alkalmas, mint a grafika vagy a gobelén. Persze nem úgy van, hogy előbb jön egy technika, és arra kitaláljak valamit,

haem adva van egy esetleg 20 évre visszamező gondolat - amiért ezek a padlások gyűjtött levelek is el lettek téve - és ennyi idő alatt született "kölcs" hozzájuk. A papírpasztikák visszavezettek az utóbbi időben általam elhangyolt vidéki polgáriparaszti levél-történelem szépeges világához."

- Közöndön a beszélgetés, és vízszondátára Bajtán.

Schmidt Antal

{Pérelt Szusza kiállításán május 24-ig tekinthető meg naponta 10 és 18 óra között.}

NÉPRAJZI GYŰJTŐUTAKON

A néprajzkutató munkájához tartozik az ún. terepmunka, a gyűjtés. Ez abból áll, hogy kiválasztja a témának megfelelő helységeket, vidéket, ott megkeresi azokat az embereket, akikről felvilágosításokat kaphat. Mindig tisztelettel gondolok az adatközlőkre - újabban interjú alanyoknak illik nevezni őket -, és helyükbe képzelmem magam. Mit tennek én, ha beállít hozzám egy vadidegen ember, és órákon - esetleg napokon - át faggat arról, hogy mit mesélt a nagymamám, mit játszottam gyerekkoromban, mielőtt és hogyan szabták a gatyámat, mit ebédelünk szerdai napokon, hogy csinálom ezt meg azt, és képtelenebbnél képtelenebb kérdésekkel nyagatna? Ha egy idő után nyilván ideges lennék. De ezek az idős asszonyok, férfiak türelemmel és szívesen beszéltek, talán még örültek is, hogy valaki érdeklődik az életük után. Persze, ezeken az utakon sok egyetemben is volt részem.

Az első gyűjtőutamra még egyetemista koromban került sor. Egy harmadéves társunk taláta ki, hogy vasárnap elmehtetnénk valahová. Összeálltunk négyen-ötten, kivilamosoztunk és gyalogoltunk Fótra, ahol éppen valami politikai naggyűlésbe csöppentünk. Kettesével szétzoltottunk, társammal kinefektünk egy öreg magyart, olyan igaz paraszt feje volt, közrefogtuk, eljenezünk, fujjzunk, ahogy ő, s így kialakult valami szimpátiá. A gyűlés végén hazakérleltünk, s kezdünk érdeklődni a helyi szokások felől. Az öreg röviden mindazt marhaságnak titulálta, aztán kiderült az is, hogy egész életében vasutas volt, csak nyugdíjasként költözött Fótra. Így aztán sikeremény nélkül ballagtunk haza.

A következő próbálkozásra 47 nyrán került sor. A szabadságharc centenáriuma kérszülve született a határozon meg kellene nézni, hogy él az emléke 49-49-nek. Ebbe a munkába bevontak minket is. Azokat a helyeket kerestük fel, ahol történt is valami, csata, Kossuth beszélt ott stb. Én több vasúti állomást kaptam. Abban az időben éppen választásra is készült az ország, minden városból jött nadrágos emberben agítottak láttak, s úgy is fogadták. Ha az öregek még kezdtek is beszélni, a fi-

atalok rögtön közbeszóltak: hallgasson, papá, még baj lehet belőle! - Nagy gyűlködre azért sikerült valamit kiserelni belőlük. Hamarosan megismertem a paraszti történelemtudatót: ami régen történt, az egy síkban van: török, tatár vagy osztrák "vándi", Árpád spánk meg Kossuth Lajos, Mátyás király együttl, közösen csinálták a történelmet. A kiadott kérdőív egyik kérdése így hangzott: miért volt a szabadságharc? Bőgsérkányban kaptam a legjobb feleletet: "Júdjá, akkor is robot volt meg beszolgáltatás, mint most, aztán Kossuth ez ellen lészd föl, de meg is járta, mert felakasztották."

Ilyen tapasztalatokkal készülttem a következőkre útra. A Néprajzi Intézet gyűjtést szervezett a tlii színelte idejére Kakasdra, az oda telepített bukovinai székelyek közé. A csoport vezetője egyik - mesegyűjtéseiről ismert - tanárnőnk volt, aki az egyetlen párttitkára is volt. Az előzetes megbeszélésekkor felmerült a kérdés: szabad-e politizálnunk? Tanárnőnk és egyik társunk, a Néprajzi Múzeum párttitkára kötötték az ebet a karóhoz, hogy ha szóbahoznak politikai kérdéseket, igenis meg kell magyarázni, meg kell győzni őket. Mi, pártoskivüliek azt mondtuk, hogy ezzel csak elrontjuk a helyzetet, inkább kerüljünk meg a választ. Ezen aztán nagy vitánk volt. Megérkezettünk Kakasra, tanárnőnk mindjárt elvitt egy híres mesemondóhoz, hogy bemutatasa, miként kell gyűjteni. Bemutatószóznak, elmondta, mi cöböl jöttek. "Maguk ugye kometiszták?" - tette fel a kérdést a néni. Elakadt a lélegzetem, lesűk, mi lesz a válasz. "Miért kérdi?" - "Gondolom, ha nem lennének azok, akkor nem engedték volna ide magukat." - "Hát úgy nézünk ki?" - "Á, dehogyi!" - "Na látja!" Ezzel aztán be is fejeződött a politizálás, minket meg majd szétvetett a visszafogyott rióhéga.

Ilyen előzmények után kezdtem meg önálló gyűjtéseimet. Első utam a Velencei-tóra vezetett. A halászokkal nem is volt problémám, csak éjjeli szállást nem találtam. A front tősbőlre végigment a falon, Velencén, elég nyomorúságosan éltek még akkor. Végül az egyik befogadott, egy rossz iz-

lonyon tőstöttem az éjszakát, vacsorára egyetlen tojásból készült rántotta volt. Később Sakorón találtam házigazdát, egy fiatal házaspár személyében. Első alkalommal még rendezés megfizettem a szállásdíjat, de legközelebb, mikor kiskürről készített fényképeket vittem magammal, már nem fogadtak el semmit. Attól kezdve bármikor mehettem, szívesen láttak. Akkoriban a néprajzi gyűjtő felszerelése egy jegyzetfüzetből, oruzából (nem kendőből, nem ázik el, mint a tinta), és egy fényképezőgépből állt. Magónak még hírt sem hallottuk.

Idővel modernizálódtunk, 20 kilós magnetofon, vaku, 10 kilós akkumulátorral, nagylátószögű és - teleobjektív fényképezőgép, csak legyen, aki cipéje mindent. A jó falusi néni, bácsik frászt kaptak, mikor visszahallották a hangukat. Hosszan kellett magyarázni, hogy mi az a múzeum, minek kell ez a sok régi emlék, tárgy. Szomorúan tudtam tudomásul, hogy nem a rádióban - később a televízióban - hallhatják, láthatják vissza magukat. Mindennek ellenére barátságosak és vendég szeretők voltak. Bár ennek is voltak "árnyoldalai". Egyszer egy idős néni megkérdezte, nem innék-e kávét, tudja, hogy a városiak szeretik. Örömmel mondtam igent. Percek múlva elém tett egy pötytyös bögrét, csodulig pótkészítő főt lével. Más alkalommal danszakécski halászkunk munkáját figyeltük. Velem volt feleségem is, aki 9 hónapos állapotos volt. Zsiga bácsikék fűttek a halat, és invitáltak ebédre. Nejem odaszágt: tudod, hogy nem szeretem a halat. - El kell fogadni, mert megsértődnek - mondtam. Körbeültük a bográcsot, s kezdtek kanzaláni. Isteni volt! Csak hogy Zsiga bácsi vörhenyes bajuszán megindult egy csepp, platty, szusza a bográcsba. Feleségemnek persze, hogy észre kellett vennie. Attól kezdve csak azt figyezte, gyorsan járt mint a lift, s azóta szereti a halásziét. Szegényem, máskor is megzenvedte közös gyűjtőutainkat. Évtizedekkel ezüftt nem volt szokás a fekete falon, anón inkább kintáltak borral. Sokszor ama nevezetes "háromemberessel". Én vezeték, meg gomorfekélyem is van,

folyt. a köv. oldalon

nem ihatok - bújtam ki -, de feleségemnek nem volt mire hivatkozni. Kínáltak étellel is, és biza néha nem minden felett meg a KÓJÁL követelményeinek.

A gyomorfekély és a diéta számomra ilyenkor is jó kibúvó volt.

Persze, az itthoni átkok ellen nem védett meg.

A nyelvek megoldásához a környezet és a bizalom is kellett. Az egyik közeli faluban ismerkedtünk meg Maris nével. Szévesen beszélt a régi világról, alig győztük jegyezni. Meg is állapodtunk, hogy másnap kijövünk magával. Mit tesz isten - illetve a DÁV - aznap áramszűnet volt. Bevisszük Bajára, hazn is hozzuk, állapotunk meg. Készségesen jött, de mikor az idegen környezetben leült, elakadt a hangja, csak légtet meg nemet tudtunk kihúzni belőle. Szerencse, hogy akkor még 1.50 Ft volt a benzín.

Terus néni is kedves volt, de nálatk minden szép és jó volt. Az ő falujukban sosen élt kikapós menyecske, kutyanyomba hágo férj. Sokadik találkozásunkkor szóla el magát, hogy hajdan volt a madarasi tudós emberrel, mert az ura járt valakhez. A tudós ember hozatott egy liter jófajta bort, tett bele valamit azzal, hogy a férjével közösen igyák meg. Csónya, zavaros lé volt,

mikor az asztalra tette, a férje nem is akart inni belőle. Addig vitakoztak, hogy a bor leiszogott, csak megkóstolták. Finom volt a lé, szívszagt. - No, és használt? - Hát, jó volt a bor is, fiatalok is voltunk...! - Más alkalommal meg is elmesélte, hogy idővel megint csak eljártogatt az ember. Egyszer látja, hogy nagyon készülődik, monakzik, tiszta fehérneműt kér, csizmát fényesít. Terus néni csak figyelt, hanem mikor a férj: "no, én megyek" szavakkal elindult, elébe pöndörödött: "Addig kend innét sehoval sem mén, míg embőri köteletségének cleget nem teszi!" - "Hát akkor meg mi a fenének menjek el?"

Imre bácsi, az öreg halász ugyancsak jó alany volt. Sokat és részletesen beszélt a halászlőről, szerszámokról, az életéről. Közben kérdegetett is. Egyszer csak azt vettem észre, hogy szerepet cserélünk, az öreg szakaszterfőn kivallatott, hogy más vizeken mivel és hogyan halásznak.

Most is járom a Dunát, és szomorúan látom, hogy az én öreg halászaim java része már nem él, vagy ha igen, alig emlékszik valamire. Helyükre "fiatalok" álltak, és mindinkább én mesélek nekik a régi halászlőről.

Solymos Éde

KIÉ AZ ERDŐ?

Kié hát ez a boldog, nagy, Baja környéki erdő? "... az én földem ez, ha tömérdek holdján magannak nincs egy talpalatja"...! Már több mint harminc évet udvaroltam a porbőlyi öröknek. Ha sürtyét járom "nem dalolok, nem kérdezek, csak néma, nagy gyerek leszek..."?

A Baja környéki ártérre emlékezem: Erdőkre, vizekre és mindazokra, akik hisznek abban, hogy csak akkor leszünk öregek, amikor már nem vagyunk ilyen boldogtalan életlenek. Letyögő cizmában, rajongással járom az utat. Nyiladékról írtásra, tocsogólól friss rétre. Felcettem szőlőárokat sőhajtanak a fák, és lelkeben mégis dalok szöletnek, a Babits-elmegette dalok. Aztán otthon az újság mellett énekezők együtt öket, hiszen az erdő a miénk. Mint ahogy? "... mindenek embernek a lelkeben dal van, és a saját lelkét hallja minden dalban. És akinek szép a lelkeben az ének, az hallja a mások énekeit is szépnek..."?

Figyelemmel és tisztelettel járjuk az erdőt. Igenis tisztelettel - amit csak akkor érezhetünk, ha valami fenségesen tiszta és őszinte. Ez az erdő is ilyen. Tiszta, mert az

önmagát megújító természet millió csodájával nemcsak a biológiai salakot emélti el, de a fáradtságban megsűrűlt emberi lelket is tisztára simogatja. Az erdő önzetlen adakozó is, mert önmagát adja az élet újraterméséhez, hiszen a ledőt és korhadt faóriás mellett már ott illatozik a csodás gyöngyvirág. Melengelés, gondos anya is! Oltalmában tartja ezernyi gyermekét, átkarolva, élnakarva öket, s csak annak mutatja meg, aki csendesen jár, türelmesen figyel és tudja, hogy vendég az erdőben. Ha így teszünk, hamar észrevesszük, hogy a megbecsülés kölcsönös: az erdő kitarja kapuját.

"Lődbörzik, nézd, a töcsa, vad, vidám kamasszifis szellőkkel jár a fák alatt, s zajong a március. A fészés rügy nem bújt ki még, hálót se sző a pók, de futnak már a kiscsibék, sárgás aranygolyók. Egy szellő felsikolt, apró üvegre lép, s fölállban elszalad.

Ó április, ó április a nap se sűt, nem bomlanak fölton vedvesorrú kis rügyek se még a fityűs ég alatt."

A cserkész és barkácsoló utakon hosszabb ideig áll meg a szarvas, a csendesebben türelmesebben kapirgál a fécánytűk és a

holtágak posztái is lelkesebben cserregnek náchtáikban.

"Kakukki! Kakukki! Fény és virág csak amiről beszélés, de nekem álomok és csodák öröfői mesélés..."?

A csodák öröfaink átélése nemcsak a megismerés eredménye.

Eldősorban a békesség fellamérése. Sajátos és tiszta öröm ez: szorongás és biztonság, kíváncsiság és beteljesedés.

"... végben, vadonban, rónáságon a békesség bolyong velem. Csak egy öröm van a világon, s ez az öröm gyűvterelen. S a régi őz, ki anyai vérről pirosdott havat, mohát, s rám nézett rémült szemével, a régi őz is meghosdít."

A természet szeretete nem pusztán csodálkozás. Sokkal inkább részvétel és beilleszkedés is abba a tájba, amit az ember meggyöngyödni válszt.

Forgalmas országút mellett alig néhány száz méterre csendes tocsogókban, kanyargós mörtevek, hínrós langymelegeben fekete gölyök vadásznak. Krétafehér kőcsag kőve meredve vár egy eltévedt kúszra. A modulatlan vitézkört rablóhal szánja, és a parton csemegéző vaddindzselésd csaknem elmerül a langos iszapban. A vízpartra szarvas érkezik, szomját oltja, majd nesztelenül vált vissza a sűrűbe. Ha sikerül jó szőfellel és csendben követni, mindig találkozhatsz vele. A legjobb böghely a nád-szigetes rét, hiszen takar és melengel a szőgyűg érvöl. Ha meg futni kell, ott a szőnyeges nád, a békázóds se pletykál, és mire elszalad a rudli, már a leglustább bakszakáll is felgyenesedik. De ha jó a szőf és nem roppan így, még iteghetünk is a vezérbükának.

Rovarok, csigák, halak, madarak, kis-és nagyvadak hihetetlen böghében vesznek körül bennünket, miközben azt hisszük, hogy a szinte hallható csendben egyedül vagyunk. Pedig millióton figyelnek bennünket. Csendben kell maradnunk. Itt idegen az emberi hang, a zenezés, csak a lépések halk nesze vagy az evező csobbanása keveredhet a lélegzet ritmusával.

Egyszer hosszú ideig hűtlenkedtem. Elgenedűk egymás kezét. De elmulnt az idő, és visszaöttem.

Sűveget le, és újra irány az Erdő! (Igen, így nagy E-vel.)

És ahol anyai illat és napfény lengeti körül, most búsan kísértett az emlékezés. Örökre fogadott hű barctom a vigasztaló ártéri rengeteg itt sőhajtot körülköttem. Szívesen bevezestem volna, de valahogy nem engedett közel. Én hagytam el őt, hátra-hátranzertem, vágtopatva nyiladékaikat, és lestem, hogy ki les és figyel, és akkor előszőr talán fűtetem is.

Anyi titkokat lelkeimnek adtam, meséltél szőfelen kíváncsi szememnek. Mély álmodat ringattam apró szeretettel, és rettegve kapcsokodtál belém, ha szőf tépte lombod, vagy ár mosta avarod. Virágaid, zsembe,

EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

vén tölgyeid vidám pletykákkal mesélték életed.

Szarvas már nem jött üdvözölni, radsna nem hordta tükrét rejtó eszerjéd mögé. Csak egy szájok kiáltott ingerlően. Duzdant békaszemek bámultak rám alkalmi poszolyákból, ki lassan, ki rettenve menekült. Kacér cinke kféerte pillantásom, lomha rigó rebentet arrébb, és látnivaló már csak egy girhes vadmalac maradt, ki így utójjára lett közönségem.

Könyörgőre fogtam! Örök és olthatatlan kíváncsiság, bogár, madár és állathadnak nagy palotája és hűs temploma, ne zárd be kapuid! Úgy gondolj újra szeretve rám, amint én kívántam hű barátságodat. Életem nyugodt és értelmes határa voltál, aminek súlyát csak most érezhetem. Magaménak tudlak, és féltetek, vajon meddig őrszéd végtelen rended, életető sőhajod meddig takarja lakodó nyugalmát.

Nélküled életem, szenvedtem kévéd hiányát, de lelkebben megtarotam, ami voltál és ami vagy: öröm, megbékélés és szabadság.

Amikor így újra találkoztunk, ősz volt. "Áltnunk. Kezedben kéző két virág. Azt mondd: ősz. Az első őszű fiúk. Én azt mondom: vér. Vértőltoz vadon. Elhullt a nyár a nagy vadászaton. Amerre vitte buggyanó sčébt, bősoros vére freccsent szerezését. Ahol a nyomvesztő bozóthoz ért, hogy tékozolta, nézd, a órága vért. S még vér nyomán vad szálkópó csahol, hőrögve ősszereszkad valahol!"

"Itt szarvas járt. Kis unokám, menjünk utána friss nyomón. Figyeld csak, milyen tiszta nyom: puha földön járt, nem havon. Ezt mint szétrnylt kagyló, olyan. Itt repedő szív formája van. A lép... mindenütt nyugodt, nem űtete senki: nem futott. Nézd, itt megállt, mohot kapart, itt meg kőriskéregre mar. Szép halkan rakd a lábadat, ne roppann szaraz ágakat.

Most fényességbe tér utunk, zűzmarás tisztához jutunk. Odánész: ott áll a csodás -kőről ragyogás, ragyogás..."
 És a zűzmarás tisztázon túl, ott nyűjőzik a Nyéki-Duna téllal takaróva. Ahol vízrők és tündérróza nyűlik, szarvas fűrdűk és szri-takbők vadásznak karsúci nödezálakon, - most hűba mosolyog a nap. Jég feszűl a két part között, rohanva reped, ha rálépsz. Úres víz buggyan elő, szetterűl, és pókháló: sző rá a hűde.

Erdőzelli tölgy alatt állók. "Nagy árnyékok vet gyepre és bokorra, a lombos oldal csendjét védi fűnt. Kortársai! De még csak most jut férfikörba, s engem maholnap egy kis szél kidőnt."

Kortársaim! Tavasszal visszajövünk!
 Mlének az erdő!

Vajtai István

Nemes Farkas Zsuzsa grafikusművész, az Eötvös József Főiskola II. sz. Gyakorló Általános Iskolájának rajztanára 1944 óta lakik Baján, előtte Jugoszláviában, Újvidéken élt. Alkalmazott grafikát az Iparművészeti Szakközépiskolában, képgrafikát pedig az Újvidéki Művészeti Akadémia képzőművészeti tagozatán tanult.

Férje Nemes István festőművész.

Művészi hitvallását Milan Kundera szavaival így fogalmazza meg a művészről: "Úgy létezik, van az agyunkban egy külön terület, amit költői emlékezetnek nevezhetünk, s amely rögfűti mindazt, ami elbűvölt, meghatott bennünket, ami megszőpítette életünket."

Jugoszláviában két önálló kiállítása volt, Baján az Interfood Kft. központjában mutatkozott be először ez év márciusában.

"1985-től Magyarországra költözésünkig az újvidéki Magyar Szó című napilap grafikai szerkesztője és illusztrátora voltam. Emellett könyveket is illusztráltam. A háború első éveiben (1991-1993) Németh István vajdasági író, újságíró a lap Vasárnapi írás rovatában Emberek, sorsok címmel közölt riportorozatot főleg az ottani fahusi és tanyasi emberekről. Az írásokhoz illeszkedően mindig rajzoltam egy-egy portrét. A szerző által lefűt életsors alapján próbáltam megformálni a riportalanyokat. Már gyerekként is nagyon érdekelt a portré, ez a napjainkban méltatlanul háttérbe szorított műfaj. A kortárs művészet már-már el-sorvasztotta a portréfestészetet, pedig fontosnak lennének a portrék az emberiségnek, hiszen általuk nemcsak egyes embereket, hanem egész korszakokat is megismerhetünk. Emellett a megrajzolt vagy megfestett személy megbecsülésnek, közszeretnek örvendhet, vagy éppen utálatnak is ki lehet véve, ha olyan. Főiskolás koromban kitűnő megfigyeléseket végeztem például a kocsnákban, amik szinte vonzzák a karakteres figurákat, és ezeket igyekeztem megőrizni az emlékezetemben. Így állt össze az a "készletem", amelyhez bármikor hozzányűlhatok. Ez a személyiségformáló készletem tehát elraktározott arc-

képekből, különböző lelkiállapotokat tükröző grimaszokból, jellegzetes testtartásokból, az arc rácaiból, ortűpű-sokból áll össze, tehát mindadból, ami az egyéniség lényegét adja.

Egy-egy érdekes arcot vagy arcrészletet még most is alaposan szeműgyre veszek. Tulajdonképpen ebből az újságnak készített portréorozatból állt össze a bajai bemutatkozó kiállításom anyaga. De hogy egységes anyagot mutathassak be, ezért az eredeti rajzokat tovább kellett fejlesztemen, ki kellett érthető egészenenem példálul jelzés nélküki ház- vagy tájrészletekkel. Mind-ezt úgy tettem, hogy közben az ábrázolt személyiség változatlan maradt. A portrék legtöbbje megtört lelkű, kilátástalan helyzetű, elkeseredett, dőbent tekintetű, szinte cselekvésre képtelenné vált embereket ábrázol. A rajzokat olajpázztellem készítettem.

A bemutatott sorozatnak - mintegy el-leapontozva a portrék tükrozte szomorúságot - az Egyszer volt, hol nem volt... mesebeli címet adtam, mintegy utalva a még nem a csonkított Jugoszláviára és benne a háború előtti még boldog és békes Vajdaságra, szűlőföldemre..."

Nemes Farkas Zsuzsa portréorozata másodszer is ki lesz állítva Baján május 8-án, az Ifjúsági Ház kiállítótérképében. A megnyitó egybeolvad vajdasági írók: Juhász Erzsébet, Tolnai Ottó és Németh István irodalmi estjével. Egy darabka Vajdaság...

Schmidt Antal

BAJÁRÓL INDULTAK

DR. BÁNHIDY FERENC

Baján született 1932-ben. Az elemi iskola elvégzése után nyolc évig a III. Béla Gimnáziumban tanult, 1950-ben tett érettségi vizsgát. Orvosi diplomáját a Pécsi Orvostudományi Egyetemen szerezte, majd egy évig a bajai kórházban, 1957-től 1974-ig, végigjárva a közoktatási ranglétra valamennyi fokát, a budapesti Rókus Kórházban dolgozott. 1974. március 1-jétől az Országos Onkológiai Intézet osztályvezető főorvosa volt, s amikor az általa vezetett osztály 1986. január 1-jén a mai Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Jogerőlt-jének tanszéke lett, egyetemi tanári ki nevezést és megbízást kapott a Fejnyaksebészeti Tanszék vezetésére. Státusa jelenleg is ez tanszékezetesi egyetemi tanár. Szakterülete a fej-nyaki daganatok terápiája és a lézerebbészet.

Intézet dolgozószobájában beszélgetünk. A falakon tanfőmestereinek, nagyhírű professzoroknak fényképei, bekeretezett oklevelek, dokumentumok és mellékelt szívet melegítő kollektív: idősb és ifjú Éber Sándor, Éber Anna festményei. A képeken egy-egy darabka Bajai: Duna-parti erdő-részeket, az egykori Vörös-híd, a régi téglajégetés. A millió azt jelzi számomra, hogy Bánhidy professzor ragaszkodik az emlékekhez, eltökélten őrzi, ami csak az ővé: a megélt múltat.

Napjaidat szülővárosod köpei közt töltöd. Mit jelent számodra Bajai?

Kitörölhetetlen élményt. Bennem él, ahogyan megismertem. Macskaköves utcával, a Szentármóság téren sorakozó konfissziával, egyedülálló hangulatával. Határszéli katonaváros volt, sokféle címaradással, de lakói mégis kultúrán lehettek büszkéek a mindig megszokott látnivaló életre és a víz adta lehetőségekre. Nagyszerű hangversenyekre emlékszem, amelyeken neves külföldiek mellett a legnagyobb magyarok, Zathureczky Ede, Fischer Annie és mások léptek fel, és elevenen élt bennem a hajdani yzti élet emléke, a vidám üzések, nagy ezresek élménye. És sok minden még. Egy boldog gyerekkor.

Milyen gyakran látogatsz haza?

Bár Bajai többszörösen szívügyem, elég régen jártam ott. A legutóbbi érettségi találkozóinkra sem sikerült eljutnom. De hamarosan megyek. Május 9-én éntelpek a bajai fül-orr-gégészeti osztály alapításának 70. évfordulóját. Egy kongresszus részvételé monadtam le, hogy ott léhessek. Előadást is vállaltam.

Édesapád hosszú ideig a fül-orr-gégészeti osztály osztályvezető főorvosa volt.

Az alapítástól, 1927-től haláláig, 1963 végéig vezette az osztályt. Főorvosi kinevezésekor került Bajára, kolozsvári születésű volt. Édesanyám viszont régi bajai családiból származott. Anyai nagyapám banktisztviselő volt, nagyanyám pedig a felsőkereskedelmi iskolában franciát és németet tanított. Édesapám 1926-ban érettségizett a III. Béla Gimnáziumban. Kedves emlékem, hogy Csaplár Konrád személyben közös tanárunk is volt.

Ha már az iskolára fordult a szó, beszéljünk arról. Egy év különbséggel mindketten a tanítóképző gyakorlat iskolájának a padját koptattuk. Nekem rengeteg szép emlékem van abból az időből. Te hogyan emlékszel vissza az elmire?

Nagyszerű iskola volt. Losonczy Gyurka bácsi mindent megtanított minket, amire egy nyárzodó értelmű gyerek meg kell tanítani. Hazaszeretetre, a város szeretetére, lokálpatriotizmusra nevelt minket. Hálás vagyok neki, és ha a Rókus temetőben járok, mindig felkeresem az ő sírját is.

Tüvésem gimnázista lettél. Hat évig az általamostásig ciszterci paptanárok tanítottak. Hogyan élt benned a ciszterci gimnázium emléke?

Éltere nevelő, kiváló iskolaként. Tanáraink többsége az ifjúságot szerető, a tudást átvadni akaró, emberré nevelő pedagógus volt. Önállóságra neveltek, és olyan általános intelligenciát tudtak adni, aminek egy életen át hasznát vehetők. Természetesen nem voltak egyformák. Volt közöttük jó tanár és kevésbé jó tanár is. De mindannyian nagyon képzettek voltak. Nagy szeretettel gondolkodt vissza Salyok Ignácra, a francia tanárunkra, aki egyben a cserkészparancsnok is volt, Szabó Vilmosra, aki a természet szeretőre nevelt, és osztályfőnökként kerékporos kirándulásokat tett velünk, Bartha Lénárdra, akitől kemény-séget, Csaplár Konrádra, akitől szókimondást tanultunk. Rengeteget köszönhetek annak, hogy cserkész voltam. A tőborozások alkalmával tanultam meg, hogyan kell önállóan megállni a helyem, hogyan kell kifáradni egy óvkelet, hogyan kell segíteni a kisebbet.

Bezárl a pályaválasztásodról!

Az, hogy orvos lettem, azt hiszem, nem véletlen. Abban nyilván szerepe volt a megapasztalt példának. Az lett egybőlként öcsém is, és a fiam is az. De a szűkebb szakma megválasztása nem volt ennyire kézenfekvő. Az egyetemen még nem nagyon gondoltam rá, negyedéves koromtól a Gyógyászati Intézetben voltam demonstrátor. De amikor végeztem, Bajára, apám mellé kerültem, és ez elidőtt egy utón. Az az év egybőlként nehéz iskola volt. Otthon a gye-

reke voltam, de a munkahelyem beosztott orvos, azzal a különbséggel, hogy tízszor annyit követelt tőlem, mint amennyit más beosztott orvostól követelt volna. Végül tehát mégis édesapád nyomdokain indultál el.

Nem egészen. 1957-ben a Rókus Kórházba kerültem. Ez volt akkor az egyedüli olyan kórház, ahol külföldi a fülészet és az orrgége-brochológia. Nagyon örültem, hogy ez utóbbi osztályra sikerült bejutnom, mert engem ez érdekelt. Apám inkább fülész volt. A szakorvosi vizsgához természetesen meg kellett szereznem a szükséges fülészeti ismereteket is, de az osztályon gégebbészet, gégetumor-sebészeti foglalkoztunk. 1957 végén és 1958-ban először csináltunk Magyarországon gégeműtétet gépi alátámasztással. Azóta ez már elterjedt gyakorlat. Mivel egyre inkább a gége, nyak, szájfenek, nyelvgyök daganatainak sebészetére koncentráltam, kandidátusi disszertációm is e témából írtam (*Sadjarégi és nyelvgyök daganatok*, 1973.). Ebből következett az is, hogy amikor 1974-ben az Országos Onkológiai Intézetben megürült a fül-orr-gége osztály vezetői állás, megpályáztam, és elnyertem.

Amiót idejöttem látom az osztályból, az igen impozáns. Fotocollázs bejárta, példás tisztaság, idegcs folyadék, nyugalom.

Talvly történt a modernizáció. Végre sikerült Európai körülményeket teremtetni. Olyanokat, amilyeneknek mindenütt lenniük kellene az egészségügyben. És ebben nem a fotocollázs bejárta a legfontosabb, hanem az, hogy többségükben egy-kétágas szobáink vannak, mindössze egy hatágyas, és hogy minden szobához hideg-melegvízes fürdőkabin tartozik.

Mint mondtad, 1974-ben a fül-orr-gége osztályra kaptál vezetői kinevezést. Ezzel szemben a belépőt most a fejnyaksebészeti osztály felirat fogadja. A megváltozott elnevezés is sejtel, hogy itt alighanem sok minden történt az elmúlt bő két évtizedben.

Valóban sok minden történt. Kezdetgől fogva keményen dolgoztam, hogy történjen is. Haad kezdjem a dolg mennyiségű oldalváll Amikor idejöttem, egy nyolcágas osztályt vettem át, s most hatvan ágyunk van. Akkor egy orvos és egy műtőnök volt itt, most tizenegy orvos és hat műtőnök dolgozik az osztályon. Naponta két nagy műtőben és egy ambuláns műtőben folyik a munka. Ami pedig az elnevezést illeti, abban az fejeződik ki, hogy sikerült Magyarországon ezt a diszciplínát, a fejnyaksebészetet megvalósítanom és tanszéki rangját kivívnom.

Avass be, kérlek, a napi munkáidhoz! Milyen műtőket végeztek?

Adva van például egy beteg, akinek szájfenekéi és az állkapocsra terjedő daganata van nyaki nyirokcsomó áttétellel. Ha s az í-

lapota és az életkor megengedi, akkor úgynevezett ércyecia átültetést hajtunk végre. Ez egy 12-16 órás műtét, amelyet két team végzi el. Az egyik a tumort és az áttéteket veszi ki, a másik pedig közben csonttal, bőrrrel, érrel együtt kiperparálja a lövészsérültektől az, ami a nyakán érhez hozzacsavarva a helyreállításához szükséges. A beszélgetésünk alatt éppen egy ilyen műtét folyik. Ez nem mindennapos eset. De a néhány órás gégeműtétek, részleges gégeműtétek elég gyakoriak. Az lenne az ideális, ha ilyen heroikus, nagy műtéteket nem kellene csinálnunk. Ehhez arra lenne szükség, hogy a beteg idejében jelentkeztek, mégpedig olyan orvosnál, aki észre is veszi a daganatot. Valóan ugyanis, hogy a daganat gyógyítható, de csak abban az esetben, ha korai állapotban jelentkezik a beteg.

Itt kell megemlítenem, hogy 1978-ban a bécsi egyetemen ösztöndíjasként megtanultam a sebészeti lézer alkalmazását. Ithoni bevezetésének komoly, politikai természetű akadályai voltak, a szovjetek ugyanis csak a haditechnikában használták a lézert. Egy esonó ellenkezést legyőzve 1980-ban végül is sikerült megszereznem és a gégészetben bevezetnem az első széndioxid lézert. Az új eljárással a betegek javát tudtuk szolgálni. Ha ugyanis korai stádiumban találkozzunk a gége- vagy hangszalagnyos beteggel, akkor a szájjon keresztül úgy meg lehet gyógyítani, hogy nem kell csövet viselnie a nyakában, és még ha munkaszüneti is a gége, tehát például pedagógus vagy akár színész az illető, a beavatkozás után beszélni tud, folytatni tudja a munkáját. Arról nem is szóva, hogy a gyógyulás tizedannyi ideig tart, mint a hagyományos műtétet után. A lézer persze nem csodagyógy, nem lehet minden esetben alkalmazni, de jelentősége óriási, és ma már a gyógyítás sok területén alkalmazzák. Az újabb lézerek száloptikával vezethetők, a legkülönbözőbb testtérbe eljuttathatók, nálunk például a légcsőbe, és ha kell, akkor a hörgőrendszerbe is. Ha nincs is mód a daganatmentes állapot elérésére, ott is lehet védekező daganatot megkisebbiteni és a légzőmetszést előadni.

Ilyesmikből áll tehát a napi munkánk. Tegnap is egy nagy műtétet csináltam, holnapután megint egy teljes gége elváltozásra vár rám.

A műtétek a szakmai tudáson kívül kivételes életpéldákért igényelnek és valami hihetetlen emberi terhelést, hiszen itt folyton a halállal kell szembenézni. Hogy vagyok erre képesek?

Valóban sokan megkérdézik, hogy lehet ezt csinálni. Az egyszerű válasz az lenne rá, hogy valakinek ezt is csinálnia kell. De ez nem a megfelelő válasz. Az orvosi munka ugyanis hivatás, amit csak hivatásudattal lehet jól végezni. Éppögy, mint a pedagógus munkáját. A pedagógusnak nevelni kell, hogy produkálni tudjon egy országot. Az

orvosnak az egészséget kell megőrizni vagy visszaadni, hogy produktálni tudjon egy országot. Néha szélmalomharcknak tűnik, mert nem sikerül megfelelően nevelni, nem sikerül mindenkit meggyógyítani. De hinni kell, hogy meg tudom csinálni, mert meg kell csinálnom, mert ezt tanultam, és erre tettem fel az életemet. Néha nagyon nehéz. De addók sikerélmény is. Ha korai eseteket sikerül operálni, és húsz év múlva egészségesen visszajön a beteg, az sikerélmény. És az is az, ha biztosítani tudom a megfelelő életminőséget, és ha eredményesen próbálkozik az élet meghosszabbításával.

Az eddigiékből is kiértelem számonra, hogy az eredményességhez naprakésznek kell lenni. Hogy lehet ezt elérni?

Szüntelen tanulással. És a világot kell járni. Én ezt tettem. Sokfelé jártam. Először nagy nehézségek árán, turistatúlével, pénztelenül, később, amikor már többfelé ismertek, akkor meghíváram. Ösztöndíjasként is megfordultam külföldön. Bécsben kívül, azt említettem már, Párizsban is így voltam. Meghívás alapján 1989-ben hat előadást tartottam Japán különböző városában. Erősebb akkori élményem, hogy a Magyar Köztársaság küldetéséről a japán televízió angol nyelvű közvetítéséből értesültem.

Eddig életpéldáimról főleg a gyakorlati összefüggő mozzanatairól esett szó. De tudom, hogy publikációid jegyzéke sem szegényes. Szólj erről is néhány szót!

Késler professzorral együtt szakorvosok számára írtunk egy vasúti jegyzetet Fejnyci daganatok diagnosztikája és terápiája címen, egy másik közös könyvünk pedig, amely a berlini akadémiai kiadónál jelent meg, a lézerebbsétekről szól. Magyarul így hangzik a címe: *Lézerebbséte a ful-orrgégészetben és a fej-nyakébbséteben*. Ezenkívül írtam nyolc-tíz könyvfejezetet, így például az *Onkológiai sebbséteben a fej-nyakébbsétezi részt*, és megjelent mintegy hatvan közleményem. A napi munka mellett a delutánjaim vagy az esteim és a szombatok, vasárnapok ezzel telnek.

Milyen szakmai szervezetekben tevékenykedsz?

Élnök vagyok a Magyar Orvosi Lézer és Optikai Társaságnak, elnökségi tagja a Ful-orrgégégyógyászati, vezetőségi tagja az Onkológiai Társaságnak és szerkesztői-zottsági tagja a Ful-orrgége című szakfolyóiratunknak. Ezenkívül tiszteletbeli tagjává választott a Japán Rinológiai Társaság, a Német Lézer Társaság és a Német Ful-orrgége és Állapocsebbsétezi Társaság. Ez utóbbi 1922 óta mindössze kilenc magyart tisztelt meg a tagsággal, közöttük olyanokat, mint a Nobel-díjas Békésy György, Kelemen György (vagy ahogy Amerikában nevezték, George Kelemen), Réti Aurél, Göcze Árpád. Jelenleg négyen élünk a kilenccel.

Ezek után félre kérdésem, milyen szabadidős kedvtelmeid vannak.

Gyerekkoromban zongorázni tanultam, de nem nagy sikerrel. Hallgattam vízszot szeretem a klasszikus zenét. A mozi nemigen kedvelem, színházba keveset járok. Akkor is inkább vígjátékok nézünk meg, tragédiát ugyanis éppen eleget látok. A kikapcsolódáshoz a vígjáték kell. Az igazán kedvelem hobbim az olvasás, de eddig sohasem volt rá elég időm. 1944-ben Sik Sándor azt mondta nekem: "Férlke, egyet jegyezz meg! Egy élet nem elég arra, hogy az ember eleget olvasson." Gyerekefejjel ezt felfogtam sem tudtam, ma már tudom, hogy így van. Különösen akkor, ha a szakmai "kötelező" olvasmányok miatt ritkán jut az embernek ideje a szépirodalomra. A szabadidőben idejét szoktam valamikézt le-lefaragni a restanciámból. Surányiban, a Duna-parton van egy kis nyaralóm. Ha tehetem, szívesen megyek oda kikapcsolódni, s olyankor "kilószáma" viszek magammal könyvet is. *Milyen tervid vannak?*

Ha egészséges enged, akkor továbbra is ebben a munkakategóriában dolgozom. A tanácskezeztésem és a vele kapcsolatos közeleztettségem a jövő év júniusában megszűnnek. Utána még több időm jut a betegre, tehát a műtétekre és az ambuláns betegek, kontrollra jövő betegek el-látására. És maradnak az előadások meg talán az írás. Hetvenéves koromig dolgozhatok, és szívesen teszem, mert a hivatásom ma már a hobbim is. De operálni csak addig fogok, amíg - tréfásan szóva - a műtőasztal nem kell áltatom mozgatni, azaz amíg nem remeg a kezem.

Említtetted, hogy a fiad is orvos. Vele folytatódik hát a családi hagyomány?
Igen is, nem is. Úgy, mint az én esetemben. Orvos lett, de nem az én szakmámat folytatja. Szülész-nőgyógyász. Egyébként büszke lehetek rá, éppen a múlt hónapban érte el a kandidátusi fokozatot. És büszke nagypapa is vagyok, két kis fiúzódom van. A kisebbik Ferenc. Ez az igazán tőrelen családi hagyomány: nagypapám, apám is Ferenc volt, az vagyok én is, és fiamnak is ez a keresztneve.

Kíváncsi vagyok, hogy jó egészségre és ilyen munkakapcsolat tevékenykedni még nagyon sokáig a magval egészségügyi szolgálattal. Kíváncsi az is, hogy teljes sok örömet a fel-csaperdés unokáiban.

Bálint László

A cserjék

A fás szárú növényeinkről írt sorozat utolsó mozaikjaként szeretném bemutatni a cserjéket, amelyek közül környékünkön is jó néhány megtalálható. Míg a fák és bokrok esetében kifejezett, hosszabb vagy rövidebb törzs találhatók, ilyen a cserjéknél nincs, azaz többnyire közel egyenletes vékonyabb vagy vastagabb szár a jellemző ezeknél. Gyébrebb elágazások előfordulnak esetlegesen. Sok esetben előfordul, hogy tömegesen, fiatalon, sűrű csoportokban élő növények cserjeszerűek, míg magánosan élő, illetve kezelt alakjaik bokorfarmájának (fekete bodza, orgona). Többnyire alacsony termető növények tartoznak ide, de akadnak közöttük több méterre feljutó, ún. kúszó növények is. Vadon termők és háziasított fajok (fajták egyaránt) fellelhetők Baján, ill. környékén közülük.

Hamvas szeder (*Rubus caesius* L.): erdőfővárosokban, aljnövényzetként, dűlőutakon, nedves, kötött talajú éripartokon, tarlókon (a species arvalis) gyakran társulásalkotók. Az indaszerűen kúszó, erősen szőrös szár gyakran nagy maradandó nyomot karunkon vagy lábunkon, ha nem kellő óvatossággal keresszéljük a nyár közepétől őszig erős izletes természetű. Levélét gyögyteaként, termését frissen vagy szárított elkészítve használhatjuk. Hazánkban egyébként 70-nél is több szederfaj található, többnyire a hegyvidékeken.

Málna (*Rubus idaeus* L.): környékünkön inkább kerti változatait ismerjük. Fásodó szára kétévenként elszárad, miközben tövéből évenként új sarjak fakadnak. Gyümölcsét frissen és szárpékint elkészítve élvezhetjük.

Kömél (*Hamulus lupulus* L.): ritkább erdőrészek, folyóparti galériaerdők gyakori kúszónövénye. Nem ritkán 6-8 méter magasságra is megnő. Több fajtáját termesztik. Ipari növényként a termésében lévő keserű anyag (lupulin) következtében a sörgyártásban, továbbá a gyógyszeriparban is használható.

A fűzek közül a magas cserjéként ismert **kosárkötő fűz (*Salix viminalis* L.)** és az alig 70-100 cm-re nőző **cinege fűz (*S. rosmarinifolia* L.)** említhető.

Borostyán (*Hedera helix* L.): többnyire hegységeink északi, hűvösebb hegyoldalain, fára kúszva találkoztunk vele. Olykor karnyi vastag szárán kapaszkodó- és szívgyökerek láthatók. Sokszor a fák csúcsáig is képes felkúszni, főként kiszáradó fikat kedvel. Városunkban északi felkővel házfalak, kerítések mentén találkoztunk egyébként örökzöld cserjénkel.

Vadrózsa-fajok (*Rosa arvensis*, *Rosa gallica*, *R. canina*): közel húsz vadon élő és szinte számtalan - keresztetésekkel előállított - házi változatai bokorra is nevelhető, de magára hagyva inkább cserje habitusú. Szárán és levelén lévő tüskéje hamar bőrtünkbe szúródik! Változatos színű virágai dísek, míg pirosok terméseikből (csipkebogyóból) gyógytea és az ún. hecsedli lekvár készíthető.

Földi bodza (*Sambucus ebulus* L.): élő növény, kórórszerű szára fásodik, majd télen elszárad. Mintegy 1-1,5 m-re nőző vadnövényünk.

Kecskerágó-félék (*Euonymus europaeus* L.-*Csíkós kecskerágó*, *E. verrucosus* Scop.-*Bibirces* k.): egzotikus terméseik magvaiban és az...ágak kéreg kiképződésében különböznek. A csíkós kecskerágó magjai fehéresek és sima felületűek ágai, míg a másik fekete, ill. narancsvörös, ágai sűrűn bíbercesek.

Érdi isszalag (*Clematis vitalba* L.): erdőben, vágásokban gyakori. Lian-szerűen kúszó szára magas bokrookra is felfut. Bóbitás csoportos termése mutatósak! Az olasz isszalag (*V. viticella* L.) ibolyás v. kék virágaival több kertben, udvarban található városunkban is.

Sziklai szőlő (vadszőlő)-*Vitis rupestris* (Schaele): liláspiros levelényelű, Amerikából hozott alanyzölő gyakran elvadult példányával találkozhatunk ártéri erdeinkben.

Gyalogkaké (*Amorpha fruticosa* L.): a folyópartok jellegzetessége, sőtvenként is gyakran ültetik.

Lonc-fajok (*Lonicera* sp.): többnyire díszcserjék, de elvadulva, dűlőutak mentén, főként homoktalajon láthatók. Legtöbbjük termése mérges!

A dísznövények között is található néhány egyéb cserje: hóbogyó, aranyvessző, spirea, termesztett málna- és szederfajok.

HELYREIGAZÍTÁS

Legutóbbi számunkban a 6. oldalon közölt olvasói levél szerzőjétől, HUDI ANTAL-tól, elnézést kértünk a névelírástért, de kézírását nehezen olvastuk.

Szerkesztőbizottságunk tagját, BÁLINT LÁSZLÓT pedig a nyomda ördöge tette anonimá, ugyanis ő a szerzője a 2. oldalon lévő **BAJÁRÓL INDULTAK** című sorozatnak.

Elnézést a hibáért!

Gyulavári József

BAJAI HONPOLGÁR	
<small>Helyi újság</small>	<small>Alapítva 1925. évi június 12-én</small>
Városfőtéri és Környezetvédelmi Lap	
Megjelenik minden hónap első napján	
A szerkesztőbizottság vezetője: Bánáti Tibor	
Szerkesztő: Gyulavári József	
A szerkesztőbizottság tagjai: Bálint László, Dr. Dániel József, Jász Anikó, Kulcsos Béla, Dr. Laki Ferenc, Sárosy Józsefné, Dr. Solymós Ede, Schmidt Antal, Dr. Vajtai István	
Lapalapító és kiadó: Újvárosi Általános Művelődési Központ	
Postacím: 6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.	
Fenntartó: Bajai Honpolgár Alapítvány	
Az alapítvány számlavezető bankja: OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja 11732033 Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119	
Nyomdai munkák: BAJAPRESS Kft. Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241	
KÉZIRATOT FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA	

Dr. Laki Ferenc